

Longitudinale Effectmonitor JeugdzorgPlus

Kleine groepen bij grote problemen: kleinschalige voorzieningen als alternatief voor gesloten jeugdhulp

Externe rapportage



¹ Kleinschalige voorzieningen als alternatief voor JeugdzorgPlus, die voldoen aan de definitie in dit rapport.

 = locaties JeugdzorgPlus-instellingen

Lynn van Schie
Eva Mulder
Karin Nijhof
Lieke van Domburgh
Annemiek Harder
Carolien Konijn
Jan Kolkman
Marieke Kranenburg
Lianne Lekkerkerker
Arne Popma

Nijmegen, september 2020

Dit project is mede mogelijk gemaakt door ZonMw:



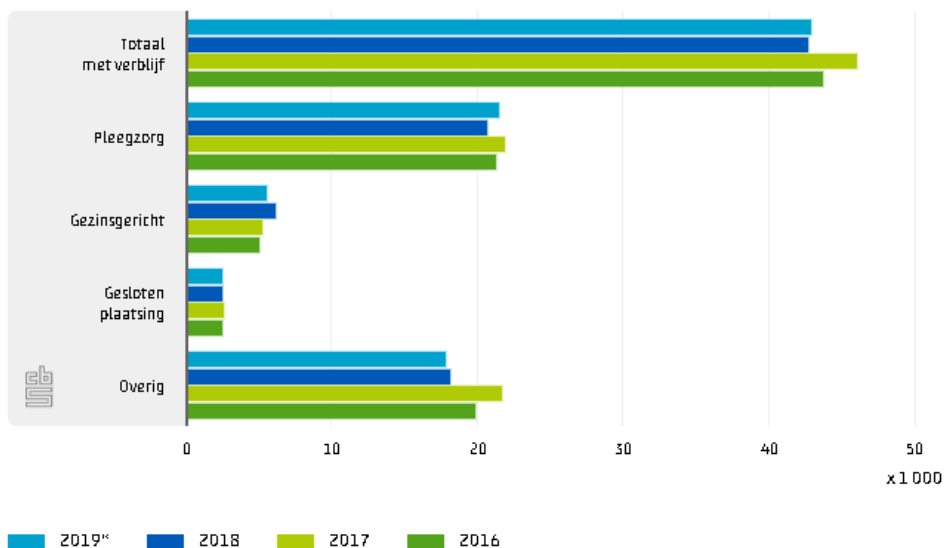
© 2020 Teksten overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Definitie kleinschalige voorzieningen.....	6
2.1 Literatuurstudie werkzame elementen	
2.2 Aard en omvang kleinschalige voorzieningen in gesloten jeugdhulp	
2.3 Vormgeving: verschillen en overeenkomsten tussen kleinschalige voorzieningen	
2.4 Conclusie	
3. Ervaringen uit de praktijk: een pilotstudie.....	17
3.1 Onderzoeksdesign	
3.2 Respondenten	
3.3 Wat werkt volgens jongeren, ouders en professionals	
3.4 Conclusie	
4. De toekomst van kleinschalige voorzieningen.....	38
4.1 Eenduidige definitie	
4.2 Werkzame elementen en knelpunten	
4.3 Gezamenlijk leren: doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen	
4.4 Aanbevelingen voor monitoring en vervolgonderzoek	
5. Referenties.....	45
Bijlage I	Interviewformat interview JeugdzorgPlus-instellingen
Bijlage II	Topic lijst interview jongeren, ouders en professionals
Bijlage III	Blanco overzicht zorggegevens jongeren

1. Inleiding

Van 2015 tot 2018 is het aantal kinderen in Nederland dat - door problemen in het gezin en/of bij de jongere zelf - niet thuis kan wonen met 14% toegenomen, vanaf 2018 is er daarentegen weer een daling te constateren (zie Figuur 1; CBS, 2019). De gesloten plaatsingen lijken over de jaren heen redelijk stabiel (zie Figuur 1). Residentiële hulp, zeker gesloten jeugdhulp, is een ‘laatste redmiddel’ voor jongeren met de meest ernstige en complexe problematiek, en wordt ingezet als alle andere vormen van hulp niet blijken te helpen (Dresen et al., 2017; Leloux-Opmeer et al., 2016). Het doel van de gesloten jeugdhulp is om jongeren te beschermen tegen zichzelf dan wel hun omgeving, en onttrekking aan zorg te voorkomen. Zo laten jongeren in gesloten residentiële jeugdhulp risicovol gedrag zien, waaronder suïcidaal en zelfbeschadigend gedrag, seksueel grensoverschrijdend gedrag, agressief gedrag en delinquentie (Dresen et al., 2017; Lyons et al., 2015). Vaak is er sprake van onderliggend trauma en/of hechtingsproblematiek (Dresen et al., 2017). Daarnaast zijn er veelal gezinsproblemen, zoals problemen in het contact tussen jongere en ouders of onmacht bij de ouder(s) om goed om te gaan met de jongere (Dresen et al., 2017; Harder et al., 2017; Simons et al., 2018; Vermaes et al., 2014).



Figuur 1. Jongeren met verblijf (bron: CBS, 2019).

In de afgelopen twee decennia wordt residentiële zorg gezien als een hulpvorm die zoveel mogelijk vermeden moet worden (Whittaker et al., 2015). Dit heeft te maken met onder meer zorgen over de hechting en zorgen over onveiligheid, waaronder angst voor seksueel misbruik, de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en de mogelijke negatieve invloed van jongeren

op elkaar (Harder, 2018). Residentiële hulp wordt daarom bij voorkeur kortdurend ingezet, waarbij een jongere zo snel mogelijk naar lichtere, perspectief biedende - en liefst gezinsgerichte - vormen van zorg wordt overgeplaatst, met als nadelig gevolg de confrontatie met overplaatsingen, breuken met onderwijs, wisselingen in hulpverleners en zodoende minder mogelijkheden tot het opbouwen van goede werkrelaties met hulpverleners (Harder, 2018; Thoburn, 2016; Whittaker et al., 2015;). Er is daarnaast recentelijk een toenemende aandacht in de media, politiek en onderzoek voor repressie door hulpverleners in JeugdzorgPlus-instellingen, waaronder het afzonderen van jongeren in isoleercellen (De Valk, 2019; Ministerie van VWS, 2018). In het recente actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare kinderen’ (BGZJ, 2019) wordt dan ook gesteld dat de hulp aan deze kinderen beter kan en moet. Zo staat in het actieplan: ‘... we weten inmiddels dat een gesloten plaatsing zo wordt vormgegeven dat het traumatiserend kan zijn, dat jongeren met te veel andere kwetsbare jongeren in de groep zitten, dat hun autonomie soms meer dan noodzakelijk wordt beperkt, dat er soms geen of te weinig behandeling plaatsvindt en dat hun schoolloopbaan niet altijd voldoende wordt gestimuleerd waardoor jongeren onderwijsachter-standen oplopen’ (BGZJ, 2019, p. 4). Ook overbelasting bij medewerkers, onder andere door snelle personeelwisselingen, de complexiteit en diversiteit aan problematiek van de jongeren, een hoge werk- en regeldruk en het tekort aan ervaren professionals, worden genoemd als knelpunten in JeugdzorgPlus-instellingen. Eén van de acties die in het actieplan worden genoemd, is de ombouw van JeugdzorgPlus-instellingen naar kleinschalige voorzieningen (BGZJ, 2019), waarin meer ruimte is voor een individuele, integrale, specialistische aanpak die berust op maatwerk, met veel aandacht, contact en zorg voor de jongeren.

Het idee achter kleinschalige voorzieningen als alternatief voor JeugdzorgPlus¹ is dat heterogene en complexe problematiek om maatwerk vraagt en niet kan worden uitgegaan van een ‘one size fits all’-benadering (Connor et al., 2004). Overigens geldt dit voor de brede doelgroep in de residentiële jeugdhulp, maar ligt de focus in dit onderzoek op de JeugdzorgPlus vanwege de hogere urgentie gezien de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en de behoefte tot het afbouwen van het aantal plaatsingen in de gesloten jeugdhulp. Een kleinschalige groep zou meer mogelijkheden bieden voor een veilig leefklimaat, individuele aandacht, rust en continuïteit, en daardoor meer mogelijkheid bieden om nieuwe hechtingsrelaties aan te gaan en

de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen (Dekker et al., 2016). De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG; 2018) benadrukt daarnaast dat een kleinschalige voorziening door rust en continuïteit meer kans biedt aan jongeren op een schoolloopbaan en meer mogelijkheden voor relatieherstel met ouders en het netwerk. Verder is er bij kleine groepen minder noodzaak om uniforme regels te hanteren, waardoor het risico op repressie kleiner is en de kans op positieve uitkomsten, zoals een positiever leefklimaat, groter (De Valk, 2019; Harder & Knorth, 2007; Harder, 2018; Lipsey, 2009). Andersom is ook te verwachten dat een beter leefklimaat positief van invloed is op de ervaren werkdruk, stress en tevredenheid van professionals die met de jongeren werken.

De huidige kennis wijst erop dat met kleinschalige voorzieningen een meer passend aanbod kan worden gecreëerd voor een complexe doelgroep in JeugdzorgPlus. In een eerste studie naar kleinschalige voorzieningen komt naar voren dat het leefklimaat binnen een kleinschalige voorziening, met name wat betreft de ondersteuning en ontwikkelingsmogelijkheden van de jongeren, positiever wordt beoordeeld door jongeren dan op grotere gesloten en open leefgroepen (Nijhof, Laninga-Wijnen, Konijn, van Domburgh, Popma, & Mulder, 2020). Ondanks de snelle ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen, ontbreekt een overzicht van bestaande kleinschalige voorzieningen in Nederland om plaatsing in de gesloten jeugdhulp te voorkomen danwel te verkorten. Daarmee ontbreekt ook de mogelijkheid om van elkaars opgedane ervaringen te leren. Er zijn vragen over bijvoorbeeld de inzet van personeel (hoe kan er een balans gevonden worden tussen een beperkt aantal gezichten voor de jongeren en een gezonde werkomgeving en arbeidstijden voor de professional?), over de inrichting van de kleinschalige voorziening (positioneer je deze in de wijk of op het terrein van een instelling?), over de doelgroep (welke jongeren plaats je samen, hoe stel je de groep in de voorziening op een verantwoorde manier samen?), over de toeleiding (hoe zorg je dat jongeren op de juiste plek komen?) en kosteneffectiviteit (hoe kan de hulp zo goed en zo goedkoop mogelijk worden ingezet?). Het doel van huidig project is dan ook om inzicht te krijgen in de ontwikkeling en effectiviteit van kleinschalige voorzieningen als alternatief voor gesloten jeugdhulp, en richt zich op 1) het ontwikkelen van een gedeelde en eenduidige definitie, 2) inzicht krijgen in de werkzame elementen en knelpunten, en 3) de ontwikkeling van een consortium rondom de doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen. De kennis die met dit onderzoek wordt

¹ Als alternatief om plaatsing in de gesloten jeugdhulp te voorkomen danwel te verkorten.

opgedaan kan in belangrijke mate bijdragen aan de verdere doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen.

2. Definiëring kleinschalige voorzieningen

In dit hoofdstuk wordt een definitie gegeven van kleinschalige voorzieningen ter voorkoming of verkorting van verblijf in de gesloten jeugdhulp. Om tot een definitie te komen, is er allereerst een literatuurstudie uitgevoerd om de werkzame elementen van kleinschalige zorg in kaart te brengen. Ondanks dat huidig project zich richt op kleinschalige voorzieningen als alternatief voor gesloten jeugdhulp, is in de literatuurstudie breed gekeken naar kleinschalige voorzieningen in de residentiële jeugdhulp om ook te leren van andere sectoren. Naast de literatuurstudie zijn semigestructureerde interviews gehouden met alle JeugdzorgPlus-instellingen om de aard, omvang en vormgeving van kleinschalige voorzieningen in de gesloten jeugdhulp in Nederland in kaart te brengen (zie de landkaart op het voorblad). Op basis van de literatuurstudie en de interviews met de instellingen wordt een definitie gevormd van een kleinschalige voorziening die trachtverblijf in de gesloten jeugdhulp te voorkomen of verkorten.

2.1 Literatuurstudie naar werkzame elementen

Het doel van de literatuurstudie was om te achterhalen wat er (inter)nationaal bekend is over de werkzame elementen van kleinschalige zorg in alle sectoren van residentiële jeugdhulp. Uit de literatuurstudie blijkt dat er nauwelijks onderzoek is gedaan naar kleinschalige vormen van jeugdhulp. Eén van de weinige onderzoeken naar kleinschalige voorzieningen is de Amerikaanse studie van Holstead en collega's (2010). Dit pilotonderzoek toetste het effect van een *community-based residential setting*, waar drie tot vier jongeren tussen de 13 en 17 jaar met ernstige gedrags- en psychiatrische problemen in een huiselijk gebouw verbleven, met één tot twee begeleiders. De resultaten laten gunstige effecten zien op het agressieve gedrag van de onderzochte jongeren, de behandelmotivatie van jongeren en het aantal ingezette beperkende maatregelen. Werkzame factoren die genoemd worden, zijn de nauwe samenwerking met en betrokkenheid van de familie, de aanwezigheid van school, het hebben van pro-sociale leeftijdsgenoten en de duur van het verblijf (hoe korter, hoe beter). Twee jaar na uitstroom was er slechts een 10% recidive vergeleken met de normale 75% (Holstead et al., 2010). Ondanks het gebrek aan effectiviteitsonderzoek naar kleinschalige voorzieningen in de residentiële

jeugdhulp, zijn er wel degelijk aanwijzingen voor potentieel werkzame elementen, die we hieronder verder toelichten.

Groepsgrootte

Een belangrijk kenmerk van kleinschalige zorg binnen residentiële jeugdhulp is de groepsgrootte. In de huidige vormgeving van residentiële jeugdhulp gaat het om grote groepen die meestal bestaan uit zes tot twaalf jongeren (Van den Tillaart, Eltink, Stams, Van der Helm, & Wissink, 2018). Meer dan een decennium geleden beschreven onderzoekers al dat er weinig onderzoek is gedaan naar de invloed van de groepsgrootte op de kwaliteit en effectiviteit van de geboden residentiële zorg voor jongeren met ernstige gedragsproblemen (Harder, Knorth, & Zandberg, 2007). In kleinere groepen zou er een kleinere kans zijn op het gebruik van dwang, omdat er minder uitdagingen zijn in het managen van interpersoonlijke conflicten tussen het aantal bewoners (Green-Hennessy & Hennessy, 2015), en laten jongeren de meest positieve gedragsuitkomsten zien (Perlman et al, 2017). Ondanks dat een kleine groepsgrootte een werkzame factor lijkt te zijn binnen de residentiële jeugdhulp (Boendermaker, 2008; Harder, Knorth, & Zandberg, 2007), worden er in de literatuur geen specifieke aantallen genoemd wat onder een kleine groepsgrootte wordt verstaan. Slechts het recente actieplan doet een aanzet waar bij de groepsgrootte van een kleinschalig verblijf uitgegaan wordt van maximaal zes, en bij voorkeur vier, jongeren (BGZJ, 2019).

Team van professionals

Naast de groepsgrootte is zowel de ratio begeleiders–jongeren als het totale aantal begeleiders in de kleinschalige voorziening van belang. De Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd (BGZJ, 2019) noemt ‘een beperkt aantal hulpverleners’ het streven, maar wat dit aantal dan inhoudt is tot op heden niet onderzocht. Wat we wel weten is dat een hoge ratio begeleiders–jongeren zorgt voor minder ruimte voor individueel contact en het ontwikkelen van een vertrouwensband, omdat de professionals zich aan vaste schema’s houden, hierdoor minder flexibel zijn en minder responsief kunnen zijn, wat ten koste gaat van de behoeftes van de jongeren (Moses, 2000). Daarnaast laten kinderen op kinderdagverblijven in groepen met lage

kind-verzorger-ratio's minder stress zien en hebben zij een betere band met hun verzorger dan kinderen uit groepen met grotere ratio's (Le, Perlman, Zellman, & Hamilton, 2006).

Groepsklimaat

Een positief groepsklimaat binnen de residentiële jeugdhulp wordt gekenmerkt door responsiviteit van begeleiders (vertrouwen, communicatie en contact), mogelijkheden tot groei en hoop op een betere toekomst, duidelijke structuur, veiligheid en positief wederzijds contact met minimale onderdrukking en straf (De Valk et al., 2015). Een open, positief leefklimaat is geassocieerd met een grotere behandelmotivatie, actieve coping, positieve persoonlijkheidsontwikkeling en empathie (Van den Tillaart, Eltink, Stams, Van der Helm, & Widdink, 2018). Het tegenovergestelde van een open, positief groepsklimaat is een gesloten groepsklimaat en onderzoek laat zien dat dit is geassocieerd met een grote groepsgrootte ("te veel kinderen op de groep"; Strijbosch et al., 2014). Hoewel begeleiders verantwoordelijk zijn voor het creëren van een positief groepsklimaat (De Valk et al., 2015), ervaart men het in de residentiële jeugdhulp als lastig om een balans te vinden tussen flexibiliteit en veiligheid (Hanrath, 2013; Ibsen, 2013). Wanneer de begeleider met één jongere bezig is, hebben de andere jongeren geen toezicht, wat tot stressvolle en mogelijk gevaarlijke situaties kan leiden (Moses, 2000). Binnen een kleinschalige setting zijn medewerkers eerder in staat om een positief leefklimaat te creëren en constructief bezig te zijn met de jongeren (Nijhof et al., 2020).

Relatie tussen begeleiders en jongeren

Jongeren in residentiële jeugdhulp laten betere uitkomsten zien wanneer de begeleiders zowel fysiek, psychologisch als emotioneel beschikbaar zijn voor de kinderen, iets wat beter haalbaar is in kleinere groepen (Bailey et al., 2018). Daarnaast vertonen jongeren, die in de residentiële jeugdhulp een positieve relatie hebben met de begeleiders, minder problemen en doen zij het beter op school (Walter, 2008). Ook het aangaan van nabije gehechtheidsrelaties is te realiseren door de kleine groepsgrootte (Smith, Balsler, & Johansson, 2015). Daarnaast lijkt de stabiliteit van begeleiders mee te wegen in de kwaliteit van de relatie. Het is voor jongeren namelijk lastig om een intieme, wederzijds respectvolle relatie aan te gaan met begeleiders als er veel wisselingen zijn, en het lukt in de meeste vormen van residentiële zorg niet om deze getraumatiseerde jongeren, die constant ondersteuning nodig hebben in hun dag-tot-dag interactie, te helpen op relationeel gebied (Pecora & English, 2016). Veel wisselingen in

begeleiders kunnen het opbouwen van een veilige gehechtheidsrelatie dus in de weg komen te staan. Omdat kleinschalige zorg een kleinere groepsgrootte heeft dan de reguliere groepen in de huidige residentiële jeugdhulp, zijn deze factoren (structuur, veiligheid, positief contact en een vast klein team van professionals) eerder realiseerbaar en zullen de gevolgen sneller zichtbaar zijn. Des te meer omdat nabijheid en veiligheid nodig is om te stabiliseren en behandeling te laten plaatsvinden.

Kortom, ondanks het ontbreken van effectiviteitsonderzoek naar kleinschalige voorzieningen, wijst de literatuur op een viertal werkzame elementen, namelijk een kleine groepsgrootte, een vast en stabiel team, het creëren van een positief en veilig leefklimaat, en betere behandelrelaties tussen jongeren en begeleiders.

2.2 Aard en omvang van kleinschalige voorzieningen in gesloten jeugdhulp

Waar de literatuurstudie zich richt op werkzame elementen in de brede residentiële jeugdhulp, is de focus van huidige studie de ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen ter voorkoming of verkorting van verblijf in de gesloten jeugdhulp. In deze eerste fase van het onderzoek is daarom ook geïnventariseerd waar, en hoe, kleinschalige zorg als alternatief voor verblijf in een JeugdzorgPlus-instelling in Nederland wordt vormgegeven. Om dit in kaart te brengen zijn alle twaalf JeugdzorgPlus-instellingen benaderd voor een semigestructureerd interview bij een zorgverantwoordelijke (vaak een hoofd behandeling). De duur van dit interview was een uur. De interviewvragen gingen onder andere over het doel van de kleinschalige voorziening, de vormgeving, de doelgroep, de professionals en onderwijs, vrijetijdsbesteding en werk (zie Bijlage I voor het interviewformat).

Allereerst werd in het interview de vraag gesteld of de instelling een kleinschalige voorziening aanbiedt dan wel bezig is met de ontwikkeling ervan. Twee van de twaalf instellingen (17%) geven aan geen kleinschalige voorziening te hebben en twee van de twaalf (17%) benoemen bezig te zijn met het ontwikkelen van een kleinschalige voorziening. De overige acht instellingen (67%) geven aan dat ze daadwerkelijk één of meerdere vormen van kleinschalige zorg aanbieden. Echter, twee van deze acht instellingen (25%) benoemen dat de huidige vormgeving niet voldoet aan de criteria van een kleinschalige voorziening omdat de groepsgrootte groter is dan wenselijk, veelal om financiële redenen.

2.3 Vormgeving: verschillen en overeenkomsten tussen kleinschalige voorzieningen

Doel van kleinschalige zorg

Uit de interviews komen verschillende - maar niet elkaar uitsluitende - doelen van een kleinschalige voorziening naar voren. Het doel waar alle geïnterviewden het over eens zijn, heeft een inhoudelijke grondslag: individuele zorg op maat kunnen leveren binnen een veilige omgeving in een zo normaal mogelijke setting, zodat de jongere kan stabiliseren en zich van daaruit verder kan ontwikkelen. Het belangrijkste punt dat hierbij genoemd wordt, is *aandacht bieden* aan de jongeren. Vergeleken met een grotere groep, kan er in een kleinschalige voorziening meer individuele aandacht gegeven worden aan de jongeren. Zo zegt iemand dat *“ernstig problematische jongeren grote groepen² niet trekken, wat voor henzelf niet fijn is, maar ook voor de andere jongeren binnen die groep niet: daar is minder aandacht voor”*. Er is in een kleinschalige voorziening meer tijd en ruimte voor 1-op-1 contact. Ten tweede wordt de *interactie tussen de jongeren* op de groep vaak genoemd als reden voor kleinschaligheid. In een grote groep zijn de jongeren meer op zichzelf aangewezen, wat een beroep doet op de mogelijkheden van jongeren. Een kleinschalige voorziening is met name bedoeld voor jongeren die vanwege hun ernstige problematiek niet kunnen profiteren van een groepsaanpak. Zij hebben vaak al interactieproblemen met andere jongeren, wat exponentieel toeneemt als zij in grote groepen bij elkaar zitten (met in verhouding minder begeleiding). Deze jongeren hebben meer moeite met de groepsdynamiek en raken snel overprikkeld, en hebben daarom meer baat bij een kleinere groep. Ten derde is de hulpvraag van de jongeren dermate groot, dat in grote groepen de behandeling kan stagneren. Om die reden wordt er vaak een *individueel behandeltraject* aangeboden, met aandacht voor de complexiteit van de jongere. Om dit te bewerkstelligen is kleinschaligheid gevraagd. Zo sprak iemand vanuit het perspectief van de begeleider: *“Je merkt dat je sommige jongeren niet kan bedienen op grote groepen van acht à tien jongeren. Begeleiding op tien is niet te doen”*. Tot slot wordt het *creëren van veiligheid* genoemd als doel van de kleinschalige voorziening. Het inzetten van relationele - in plaats van technische - veiligheid is hierin een belangrijk aspect. Er is bij de jongeren een gevoel van veiligheid nodig om te kunnen leren en ontwikkelen, waarbij men merkt dat *“de jongeren*

² De betekenis ‘grote groepen’ verschilt per instelling van 8 tot 10 jongeren.

allemaal aangeven dat de kleinschalige voorziening een veilige, prettige setting is om te verblijven. Ze groeien, ze leren iets". Dit wordt onder andere bewerkstelligd door een huiselijke sfeer te creëren, met een gezinshuisachtige setting, zoals een professional verwoordt: *"De omgeving, een huiselijk pand, creëert een andere sfeer, doet een ander appèl op zorg en geeft een meer thuisgevoel. Als ik met ouders op bezoek kom, is de reactie: "Mag mijn kind hier zijn?". Het geeft ouders een goed gevoel dat ze hun kind daar mogen achterlaten in plaats van op een kolossale groep"*.

Naast voorgenoemde overeenkomsten is er ook een belangrijk verschil op te merken tussen de JeugdzorgPlus-instellingen, namelijk in *het moment* waarop kleinschaligheid wordt ingezet bij de jongere. Bij de ene instelling is het doel van de kleinschalige voorziening een langdurig (woon)verblijf bieden als tussenfase tussen geslotenheid en zelfstandigheid, terwijl een andere instelling de kleinschalige voorziening aanbiedt om geslotenheid te voorkomen of dit zo kort mogelijk te laten duren. Toch heeft de meerderheid van de jongeren in de kleinschalige voorzieningen al voor langere tijd in de JeugdzorgPlus gezeten, met een lange hulpverleningsgeschiedenis in de (residentiële) jeugdhulp. De intensiteit van de nabijheid (vanwege hechtingsproblematiek), en de mate van aandacht en veiligheid die deze jongeren nodig hebben, is volgens de JeugdzorgPlus-instellingen alleen realiseerbaar in een kleine groep.

Doelgroep van de kleinschalige voorzieningen

In sommige instellingen wordt er geen onderscheid gemaakt in doelgroepen en worden jongeren met verschillende kenmerken samen geplaatst. Andere instellingen maken wel onderscheid in groepen op basis van specifieke kenmerken, namelijk op basis van:

- Intelligentieniveau: normaalbegaafd versus jongeren met een licht verstandelijke beperking. Beide doelgroepen zouden teveel van elkaar verschillen en een plaatsing samen zou groepsdynamische processen kunnen verstoren.
- Geslacht: uitsluitend jongens versus uitsluitend meisjes. Meisjes hebben over het algemeen vaker te maken met problemen ten aanzien van seksueel gedrag/seksuele ontwikkeling (zoals loverboyproblematiek) dan jongens en kunnen om die reden niet in dezelfde groep als jongens.
- Leeftijd: jonger versus ouder (15+), vanwege de levensfase en de mate van zelfstandigheid die soms gevraagd wordt.

- Zorg: hoog intensieve zorg versus laag intensieve zorg, wat samenhangt met de mate van belasting op de begeleiders.

Daarbij kan het zijn dat een kleinschalige voorziening één of meerdere van deze kenmerken heeft, bijvoorbeeld een kleinschalige voorziening specifiek voor LVB-jongeren (één kenmerk) of een voorziening die zich richt op jongens van 15 jaar en ouder (twee kenmerken). Hoewel matching tussen jongeren, en tussen jongeren en professionals, vanwege opnameplicht en tijdsdruk bij bijvoorbeeld een spoedmachtiging niet altijd mogelijk is, wordt het door instellingen wel wenselijk geacht. Als er matching plaatsvindt, gebeurt dit tussen jongere en begeleider op basis van ‘Welke groepsleider kan het best zijn/haar mentor worden?’ en ‘Bij welke mentor heeft de jongere het beste gevoel?’. Bij één voorziening wordt er soms vooraf met de ouders kennisgemaakt en komen jongeren kijken op de groep, *“zonder dat dit een geheel proces is”*, terwijl bij een andere voorziening het wennen op de groep standaard een mogelijkheid is en in de vorm van meerdere/langere logeermomenten gebeurt. De vraag over matching zette de geïnterviewden aan het denken, zoals te zien aan de opmerking: *“Mentoren worden automatisch gekoppeld met jongeren, wijzigen gebeurt niet snel, maar zouden we wel meer moeten doen”*. Ook matching tussen jongeren *“...proberen we wel te doen, maar dat mogen we wel beter opzetten”*. Een enkeling is van mening dat matching al snel gaat over of de jongere wel of niet welkom is in de kleinschalige voorziening, terwijl dat juist niet de bedoeling is.

Groeps grootte

Over het algemeen zijn de geïnterviewden het erover eens dat een kleinschalige voorziening een (woon)plek is voor maximaal zes - sommigen noemen maximaal vier - jongeren. Een geïnterviewde noemt dat het *“voor medewerkers prettig is dat ze in een kleine groep echt iets kunnen bijdragen aan de behandeling, het contact. Het is een groot verschil: met zes of tien jongeren op een groep”*. Er zijn echter ook tegenstrijdige opvattingen over de groeps grootte, namelijk: *“Ik kan me voorstellen dat voor sommige jongeren een groep van zes ook te groot is”* en *“Het aantal jongeren op de groep is een vraag om met jongeren zelf te bespreken, omdat men vanuit de praktijk te horen krijgt dat sommige jongeren het prettig vinden om op een groep van acht te zitten”*. De ratio begeleiders–jongeren is per kleinschalige voorziening heel divers, namelijk variërend van 1:6, 2:6, 3:6, 4:6, 1:5, 2:5, 1:4 en 3:4. Er is aangegeven dat jongeren minder tevreden zijn over de verhouding van één begeleider op één jongere, omdat zij behoefte

hebben aan interactie met andere jongeren en ze in dat geval het gevoel hebben dat begeleiders hen ‘teveel op de lip zitten’. Twee van de kleinschalige voorzieningen maken gebruik van geschakelde groepen, met de ratio 3:12 (beide groepen 1:6 met een ‘vliegende keep’) en 2:11 (1:6 en 1:5). Een geschakelde groep is een pand onder één groepsnaam, die is gehalveerd in twee kleinere groepen. Deze twee groepen worden afgescheiden door een ruimte zoals een glazen kantoor van de medewerkers, met zicht op beide woonkamers. Echter, de geïnterviewde geeft aan dat *“je eigenlijk met drie medewerkers op twaalf jongeren toch nog weinig maatwerk kan bieden, met weinig mogelijkheid tot individueel in gesprek gaan met jongeren. Het liefst zien we vier medewerkers, maar dat kunnen we niet betalen”*. Wat daarnaast naar voren komt, is dat er bij sommige instellingen een extra persoon beschikbaar is die bij eventuele noodsituaties, bovenop de aanwezige begeleiding, kan inspringen. Een voorbeeld hiervan is dat wanneer op de groep een ruzie tussen jongeren escaleert, er meer mankracht nodig is om de situaties te sussen en zorgt men ervoor dat er voldoende aandacht is voor beide jongeren om hen te kalmeren door middel van gespreksvoering. Die persoon komt dan van een andere groep binnen de instelling of wordt ingeschakeld per telefoon/WhatsApp, afhankelijk van de locatie van de voorziening.

Stabiel team

Hoewel niet iedereen het tijdens het interview heeft aangekaart, komt naar voren dat stabiliteit in begeleiders een belangrijk onderdeel is van een kleinschalige voorziening, wat overigens los staat van het aantal begeleiders dat per dag aanwezig is op de groep. Hoewel de kleinschalige voorzieningen verschillen in teamgrootte (van 4 tot 8 werknemers), ziet men wel het belang in van vaste gezichten voor de jongeren. De jongeren in een kleinschalige voorziening hebben in hun leven veel te maken gehad met teleurstellingen en abrupte scheidingen van ouders/verzorgers, waardoor wisselingen in begeleiders een gevoel van verlating en instabiliteit kan geven. Het hebben van een vast team, dat gedreven is om met deze vaak getraumatiseerde doelgroep te werken en inziet dat het vertrouwen van de jongeren hierin een grote rol speelt, blijft echter lastig. De voornaamste reden die hiervoor wordt gegeven, is de krappe arbeidsmarkt en daardoor beperkte selectie en inwerk mogelijkheden en noodgedwongen gebruik van flexwerkers, invalkrachten en zzp'ers. Veel mensen onderschatten het werk in de jeugdhulp in het algemeen, maar zeker ook in een kleinschalige voorziening. Hierdoor is zorgvuldige selectie van groot belang, maar vaak gezien de krappe arbeidsmarkt niet mogelijk, en is het verloop van personeel zeker het eerste jaar van indiensttreding hoog. Redenen die worden gegeven voor

uitval van personeel in kleinschalige voorzieningen zijn de investering in de relatie die groter wordt geacht op kleinschalige groepen dan op andere groepen (intensiever en “therapeutischer”), waar een lange adem en geduld voor nodig zijn. Daarnaast onderschat men, wanneer er één begeleider op de groep staat, de mate van zelfstandigheid (niet kunnen leunen op/overleggen met collega’s) en creativiteit (tegenhanger van repressie) die daarbij gevraagd wordt. Waar de ene voorziening al jaren een vast team heeft, probeert een andere instelling te zorgen dat er tenminste twee vaste krachten zijn. In de beschrijving van de pilotstudie verderop in dit rapport wordt dieper ingegaan op dit onderwerp, waarbij ook de ervaringen van de jongeren binnen de kleinschalige voorziening worden meegenomen.

Locatie van de kleinschalige voorzieningen

Uit de interviews blijkt dat er twee locaties mogelijk zijn waar de kleinschalige voorziening zich kan bevinden, namelijk a) in een (woon)wijk of b) op het terrein van een instelling. De voornaamste reden achter de keuze om de voorziening in een (woon)wijk te plaatsen, is omdat de jongere beter kan oefenen voor zelfstandigheid (de leeftijd van deze jongeren was minimaal vijftien jaar) en er in de meeste gevallen gebruik wordt gemaakt van kamertraining. Vaak zijn de huizen (twee-onder-een kapwoningen) individueel ingericht met een eigen slaapkamer en keuken en een gedeelde badkamer. De voorzieningen hebben soms een gezamenlijke woonkamer, maar soms ook niet. Zoals één van de geïnterviewden het beschrijft: *“Het is niet vanuit methodiek bedacht, maar wel zo individueel mogelijk. We hebben bewust niet gekozen voor een groepsgericht pand, ondanks dat dat ook een mogelijke optie was”*. Door deze individuele units kunnen de jongeren zich terugtrekken wanneer ze dat willen en ‘hoeven’ zij doorgaans geen gebruik te maken van groepsfaciliteiten. De keuze om een kleinschalige voorziening op het instellingsterrein te plaatsen komt met name voort uit praktische overwegingen: de voorziening/ ruimte was al beschikbaar op het terrein of is bewust zo gebouwd op kleinschaligheid, zodat de capaciteit op die manier flexibel in te delen was. Zoals iemand zegt, *“is het een redelijk vriendelijk gebouw, geen oude JJI bijvoorbeeld. Omdat het fysiek zo is ingericht, kan het kleinschalig”*. Twee van de vijf kleinschalige voorzieningen die gevestigd zijn op een instellingsterrein (40%), werken met geschakelde groepen (van elk ongeveer zes jongeren), waarbij de groepen worden gescheiden door het kantoor van de begeleiding. In beide voorzieningen is op allebei de groepen een gezamenlijke woonkamer, keuken en badkamer en hebben de jongeren een eigen slaapkamer. Een andere reden om de

kleinschalige voorziening op het instellingsterrein te plaatsen, is om onderwijs en behandeling in de nabije omgeving aan te kunnen bieden.

Onderwijsaanbod en dagbesteding

Waar de jongeren onderwijs volgen, hangt af van de locatie van de kleinschalige voorziening. Jongeren die in een voorziening in een (woon)wijk zitten, hebben onderwijs buiten de voorziening en gaan daar zelfstandig naartoe, terwijl jongeren in een voorziening op een instellingsterrein veelal onderwijs op het terrein volgen. De jongeren in een kleinschalige voorziening in een (woon)wijk hebben vaak geen collectief activiteitenprogramma, maar zijn zelf verantwoordelijk voor het indelen van hun dagbesteding (dan wel school, stage, werk of vrijetijdsbesteding). Er wordt samen met de begeleider/mentor gezocht naar dagbesteding, maar *“het is soms moeilijk om dagbesteding te vinden waar ze ook in blijven: ze geven op of worden eruit gezet. Sommige jongeren hebben langdurig niks en dat is vervelend”*. Wat betreft de kleinschalige voorzieningen op een instellingsterrein, wordt hier in alle gevallen ook onderwijs aangeboden. Onderwijs wordt ingericht op stabiliseren, normaliseren en om de eventuele onderwijsachterstand in te halen. Het komt in één voorziening voor dat er 1-op-1- of 1-op-2-onderwijs wordt gegeven, omdat op de hoog intensieve behandelgroep (jongeren met ernstige gedrags- en psychiatrische problemen, uit de psychiatrie) het contact met andere jongeren snel uit de hand kan lopen. Daarnaast wordt er geïnvesteerd in vrijetijdsbesteding, in vormen van onder meer muziek, sport, groenvoorziening en houtwerkplaats. Jongeren kunnen zelf aangeven wat ze hierin leuk vinden: *“Vrijetijdsbesteding bieden we ook aan op het terrein. Zoveel mogelijk op maat, naar de mogelijkheden die we hebben. Op de kleinschalige voorziening gaat de begeleiding mee in verband met nabijheid”*. Omdat een baantje als protectieve factor wordt gezien, komt laagdrempelig werken, zoals werken in de lunchroom, op de zorgboerderij of bij de McDonald's, ook voor bij kleinschalige voorzieningen op een instellingsterrein.

2.4 Conclusie

Bij het komen tot een definitie voor een kleinschalige voorziening ter voorkoming of verkorting van verblijf in de gesloten jeugdhulp, blijken uit de literatuurstudie en de semigestructureerde interviews met de JeugdzorgPlus-instellingen een aantal elementen van belang. Deze elementen zijn: groepsgrootte, ratio begeleiders–jongeren, groepsklimaat, doel, doelgroep, locatie, en onderwijsaanbod en dagbesteding. Op basis van deze elementen is een definitie gevormd van

een kleinschalige voorziening als alternatief voor gesloten jeugdhulp. De definitie is als volgt: *‘Een kleinschalige voorziening is een 24/7-verblijf binnen een gesloten of open residentiële jeugdzorginstelling, op een instellingsterrein of in een woonwijk, van maximaal zes - en bij voorkeur vier - jongeren tussen 8 en 23 jaar, in een huiselijke setting door een vast team van begeleiders, met een minimum ratio op de groep van 1 op 4, waarbij een intensieve, individuele behandeling en/of begeleiding op maat - en zolang als nodig - wordt gegeven, met perspectief op wonen, zorg en onderwijs/arbeid tijdens verblijf en/of daarna’.*

Uit de interviews met de JeugdzorgPlus-instellingen blijkt dat er geen harde indicatiecriteria voor plaatsing in een kleinschalige voorziening worden gehanteerd, maar dat er wel enkele aandachtspunten zijn. Om in aanmerking te komen voor een plaatsing in een kleinschalige voorziening wordt ten eerste gekeken naar de behoeften van de jongere: past de jongere binnen de groep die wij aanbieden? Zoals eerder te lezen is, zijn er verschillende (combinaties mogelijk van) doelgroepen die in een kleinschalige voorziening verblijven. Een jongere van 14 jaar met LVB-problematiek komt bijvoorbeeld niet in aanmerking voor een kleinschalige voorziening in een (woon)wijk waar zelfstandigheidstraining voorop staat. Ten tweede is er, omdat er in een kleinschalige voorziening meer aandacht is voor maatwerk en er op individueel niveau gematcht kan worden tussen jongeren en tussen jongeren en professionals, bij het plaatsen van jongeren geen sprake van contra-indicaties. Op basis van de aanwezige beschermende- en risicofactoren en de verhouding daartussen (staan er voldoende beschermende factoren tegenover de risicofactoren?) wordt per jongere een afweging gemaakt. Het komt wel eens voor dat twee jongeren elkaar kennen uit een eerdere instelling en ze een trigger zijn voor elkaar, waardoor het de behandeling in de weg kan staan, of dat zij een slachtoffer-dader verhouding hebben, waardoor het niet wenselijk is om jongeren op dezelfde groep te plaatsen. Het derde aandachtspunt, waar rekening mee moet worden gehouden bij het plaatsen van een nieuwe jongere, is de problematiek:

- Ernst: te licht/zwaar, dan zorgen dat de jongere op een andere groep kan worden opgevangen
- Fysieke agressie onderling of naar de buurt: de jongere mag geen bedreiging voor de veiligheid van medebewoners of buurtbewoners zijn
- Drugsgebruik: met name drugsmisbruik
- Suïciderisico: niet meerdere jongeren met een hoog suïciderisico op één groep

- Psychiatrische problematiek: mag niet op de voorgrond staan.

3. Ervaringen uit de praktijk: een pilotstudie

3.1 Onderzoeksdesign

Om inzicht te krijgen in, en te leren van, de eerste ervaringen met kleinschalige voorzieningen in de gesloten jeugdhulp, is een verkennend pilotonderzoek uitgevoerd naar de werkzame factoren. Voor deze pilotstudie zijn vijf pilotinstellingen geselecteerd die voldoen aan de definitie zoals beschreven in Hoofdstuk 2. De definitie is naar alle JeugdzorgPlus-instellingen gemaild, waarna vijf instellingen zich hebben aangemeld voor deelname aan het pilotonderzoek. Van de aangemelde groepen voor het onderzoek was 60% een gesloten of besloten groep en 40% een open groep. Vervolgens zijn er semigestructureerde interviews gehouden om de ervaringen van jongeren, ouders en professionals in kaart te brengen. Bij deze interviews zijn diverse thema's aan bod gekomen, zoals de ervaringen die de geïnterviewden hebben met betrekking tot de groepsgrootte, de begeleiding en het contact met ouders (zie Bijlage II). Vanwege de door de overheid genomen maatregelen rondom het coronavirus, die vanaf maart 2020 golden, zijn de interviews per telefoon of beeldbellen afgenomen, in plaats van face-to-face. Er werd beoogd totaal 30 personen (waarvan 10 jongeren, 10 ouders en 10 begeleiders) te includeren, dus per deelnemende instelling 6 personen (waarvan 2 jongeren, 2 ouders en 2 begeleiders). In totaal hebben uiteindelijk 21 interviews plaatsgevonden met acht jongeren, zes ouders en zeven begeleiders. Redenen voor geen deelname aan het onderzoek waren dat het contact met de instelling moeizaam verliep (één instelling; 55.6% van de missende data), ouders van jongeren die vanwege de moeizame relatie niet bereikbaar waren (22.2%), de begeleider niet wilde meewerken (11.1%) of omdat de jongere meerdere afspraken niet nakwam en de deadline voor het afnemen van de interviews verlopen was (11.1%). Een belangrijke kanttekening is dat de interviews zijn afgenomen middenin de coronacrisis. JeugdzorgPlus-instellingen hebben aangegeven dat de crisis merkbaar was binnen de instellingen; het niet mogen ontvangen van bezoek zorgde bijvoorbeeld voor spanning bij jongeren. Door deze omstandigheden kan het zijn dat de antwoorden van de deelnemers (negatief) zijn beïnvloed. De interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. Er is met het kwalitatieve analyseprogramma ATLAS.ti gewerkt om de getranscribeerde interviews te coderen. Uit de interviews bleek echter dat zowel de jongeren als medewerkers van één van de deelnemende instellingen, de voorziening niet als een kleinschalige voorziening zien, maar als een geschakelde groep, in tegenstelling tot het management dat de groep had aangemeld. Het gaat hier om een groep van

elf jongeren (vijf aan de ene kant, zes aan de andere kant), met twee begeleiders die heen en weer kunnen lopen tussen de groepen. Om deze reden wordt deze groep apart besproken in de resultaten. Naast de interviews is ook dossieronderzoek gedaan om de doelgroep in kaart te brengen. In tegenstelling tot de interviews waar 2 jongeren per groep aan deelnamen, zijn de dossiers van alle jongeren in de vijf groepen meegenomen ($N = 31$). De gegevens van de respondenten zijn opgehaald met een vooropgesteld blanco Excel-bestand (zie Bijlage III). Binnen de instellingen heeft een interne medewerker of stagiair aan de hand van het dossier dit geanonimiseerde bestand ingevuld en naar de onderzoeker gestuurd. Vervolgens is softwareprogramma SPSS (versie 26) gebruikt om de gegevens te analyseren. Het onderzoek is goedgekeurd door de medisch ethische toetsingscommissie van de Universiteit Groningen (METc2019/623). Jongeren en ouders ontvingen een beloning van 20 euro voor deelname aan de interviews.

3.2 Respondenten

De onderzoekspopulatie van de kleinschalige voorzieningen bestaat voor 40% uit jongens en voor 60% uit meisjes. De gemiddelde leeftijd is 16.4 ($SD = 1.6$), de jongste was 11 jaar en de oudste was 18 jaar. Bij 55% van de jongeren is er geen sprake van een (licht)verstandelijk beperking, bij 25% is de jongere (licht)verstandelijk beperkt, bij 15% zijn er vermoedens en bij één jongere is het onbekend. Bij 13 van de 20 jongeren (65%) is informatie over het intelligentieniveau bekend ($M_{TIQ} = 79$, $SD = 12.7$, range = 52–96). Het geboorteland van de biologische moeder van de jongeren is meestal Nederland (60%). Bij de andere moeders gaat het om Aruba, Dominicaanse Republiek, Kenia, Marokko, Somalië en Turkije. Van twee moeders is het geboorteland onbekend. Het geboorteland van vader is bij 50% Nederland, de andere vaders komen oorspronkelijk uit Duitsland, Kenia, Marokko, Somalië, Suriname en Turkije. Van drie vaders is het geboorteland onbekend. In de geschakelde groep is 64% jongen en 36% meisje. De gemiddelde leeftijd is 16.5 jaar ($SD = .80$), de jongste is 15 jaar en de oudste 17 jaar. De geschakelde groep is bedoeld voor jongeren met een (licht)verstandelijke beperking, waarbij het gemiddelde TIQ 73.6 ($SD = 7.4$, range 63–90) is. De ouders van deze jongeren zijn voornamelijk geboren in Nederland (72%), gevolgd door Somalië (18%) en Marokko (9%).

Problematiek

In Tabel 1 staat de problematiek van de jongeren weergegeven. Internaliserende gedragsproblemen komen bij de jongeren in de kleinschalige voorzieningen (90%) vaker voor dan bij de jongeren in de geschakelde groep (27.3%). Het percentage externaliserende gedragsproblemen en problemen op school ligt bij zowel de kleinschalige voorzieningen als de geschakelde groep hoog (boven 75%). In de geschakelde groep zijn jongeren vaker in contact geweest met de politie dan jongeren in de kleinschalige voorzieningen. Tevens heeft een groot deel van de jongeren traumatische ervaringen opgedaan in zijn/haar leven (zie Tabel 2). Wat duidelijk naar voren komt is dat van alle typen mishandeling, emotionele verwaarlozing het meest voorkomt bij zowel de jongeren uit de kleinschalige voorziening als uit de geschakelde groep.

Tabel 1. *Type problematiek (N = 31).*

	Kleinschalig (n = 20)		Geschakeld (n = 11)	
	Aantal (n)	Percentage (%)	Aantal (n)	Percentage (%)
Internaliserende gedragsproblemen	18	90	3	27
Problemen op school (m.u.v. spijbelen)	16	80	10	91
Externaliserende gedragsproblemen	15	75	10	91
Poging tot of gedachte aan suïcide	11	55	3	27
Niet (leeftijds)adequaate seksueel gedrag	6	30	3	27
Politiecontacten	5	25	10	91
Automutilatie	5	25	1	9

Tabel 2. *Mate en aard mishandeling en verwaarlozing (N = 29).*

	Kleinschalig (n = 20)		Geschakeld (n = 9)	
	Aantal (n)	Percentage (%)	Aantal (n)	Percentage (%)
Geen mishandeling/verwaarlozing	6	30	2	22
Wel mishandeling/verwaarlozing	14	70	7	78
Emotionele verwaarlozing*	9	64	7	100
Lichamelijke mishandeling	4	29	2	29
Emotionele mishandeling	4	29	1	14
Seksueel misbruik	2	14	1	14
Vermoedens van seksueel misbruik	2	14	1	14
Lichamelijke verwaarlozing	1	7	1	14

*Inclusief getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Gezinssituatie

Bij de meerderheid van de jongeren (80% bij de kleinschalige voorzieningen, 82% bij de geschakelde groep) zijn er problemen in het netwerk van het gezin. De gezinssituatie van de jongere is uiteengezet in Tabel 3. De meest voorkomende thuissituatie is een alleenstaande biologische moeder (vaak vanwege vader uit beeld of vader onbekend). Jongeren uit de kleinschalige voorzieningen hebben daarnaast gemiddeld twee broers/zussen ($M = 1.9$, $SD =$

1.4, range = 0–5), waarbij jongeren uit de geschakelde groep gemiddeld drie broers/zussen hebben ($M = 2.8$, $SD = 2.3$, range = 1–8).

Tabel 3. *Gezinssituatie (N = 31).*

	Kleinschalige voorzieningen (n = 20)		Geschakelde groep (n = 11)	
	Aantal (n)	Percentage (%)	Aantal (n)	Percentage (%)
Alleenstaande bio moeder (gescheiden)	6	30	5	46
Co-ouderschap	5	25	2	18
Voogd(en)	3	15	2	18
Anders	3	15	-	-
Pleegouder(s)	2	10	-	-
Alleenstaande bio vader (gescheiden)	1	5	-	-
Biologische ouders (getrouwd/samenwonend)	-	-	1	9
Adoptieouder(s)	-	-	1	9

Verblijf in de kleinschalige voorziening

De woonsituatie van de jongeren voorafgaand aan de plaatsing in de kleinschalige voorziening was in de meeste gevallen een JeugdzorgPlus-instelling (60%), gevolgd door een open groep (20%), thuissituatie (10%), een maatwerkvoorziening (5%) of kamertraining (5%). In meer dan de helft van de gevallen (56%) heeft de jongere een machtiging gesloten plaatsing, 22% van de jongeren heeft geen machtiging en 15% heeft een voorwaardelijke machtiging. Bij twee jongeren (10%) was het onduidelijk of zij een machtiging gesloten plaatsing hebben. Er waren voor de jongeren meerdere aanleidingen voor plaatsing in de kleinschalige voorziening (zie Tabel 4).

Tabel 4. *Aanleiding plaatsing in de kleinschalige voorziening (N = 20).*

	Aantal (n)	Percentage (%)
Individueel programma (begeleiding/ondersteuning op maat)	9	45
Toewerken naar zelfstandigheid	8	40
Stabilisatie	6	30
Doorstroom naar open groep	5	25
Externe sturing/structuur	4	20
Waarborgen van veiligheid	1	5

De kleinschalige voorziening is voor de jongeren gemiddeld de vijfde plaatsing binnen de jeugdhulp ($M = 4.8$, $SD = 3$, range = 1–11). Voor twee jongeren (10%) was de kleinschalige voorziening de eerste keer dat zij in aanraking kwamen met jeugdzorg (instromend vanaf thuis). In Tabel 5 is de verblijfsduur weergegeven, welke is gemeten vanaf de dag van binnenkomst tot moment van invullen (april 2020).

Tabel 5. *Verblijfsduur in maanden (N = 31).*

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.	Mediaan*
Kleinschalige voorzieningen (<i>n</i> = 20)	7.7	4.9	1.1	16.8	5.8
Geschakelde groep (<i>n</i> = 11)	5.2	8.4	0.3	28.7	2.1

*De mediaan is de middelste waarde in een reeks (50% ligt eronder; 50% ligt er boven) en is een realistischere weergave van de verdeling dan het gemiddelde, welke door extreem lage of hoge getallen wordt beïnvloed.

In 60% van de gevallen is de einddatum van het vertrek uit de kleinschalige voorziening bekend. Het uitstroomperspectief van de jongeren is als volgt: 40% zelfstandig wonen met begeleiding, 30% naar een open groep, 10% naar een gesloten groep, 10% zelfstandig wonen, 5% naar huis en 5% nog onbekend. De aanleiding voor plaatsing in de geschakelde groep is voor alle jongeren hetzelfde: vanwege LVB-problematiek is structuur nodig. De jongeren komen met name van thuis (46%) en een open groep (36%), gevolgd door een gesloten groep (9%) en een ander type instelling, namelijk een jeugdpsychiatrische kliniek (9%). Alle jongeren op de geschakelde groep hebben een machtiging gesloten plaatsing. Voor hen is de groep gemiddeld de vijfde plaatsing (range = 3–8).

3.3 Wat werkt volgens jongeren, ouders en professionals

3.3.1 Ervaringen van jongeren

Er zijn zes jongeren geïnterviewd uit de kleinschalige voorzieningen en twee jongeren uit de geschakelde groep. De thema's die in de interviews naar voren kwamen zijn: plaatsing in de kleinschalige voorziening, groepsgrootte en sfeer, relatie met begeleiders, relatie met ouders/verzorgers en de andere jongeren en uitstroomperspectief.

Kleinschalige voorzieningen

Het verloop van plaatsing in de kleinschalige voorziening

Over het algemeen zijn jongeren positief over het verloop van de plaatsing in de kleinschalige voorziening. Eén jongere is ontevreden, maar wil hier niet verder op ingaan. Het gebruik van wenmomenten wordt als positief voorbeeld genoemd van verloop van plaatsing in de kleinschalige voorziening: *“Dan kom je één keer per week even om te wennen en uiteindelijk moet je de stap maken om er ook echt te wonen. En dat ging eigenlijk heel goed, want dan wen je ook aan de nieuwe omgeving en de regels en is het niet in één keer zo'n grote klap. Ik denk dat dat voor de meesten in de jeugdzorg wel belangrijk is. Want stel je voor: je gaat van je vertrouwde*

omgeving ineens weg, dan moet je wel even wennen". Wenmomenten zorgen voor een makkelijkere overgang en helpen om een band op te bouwen met begeleiding en medebewoners.

Groepsgrootte en sfeer

De jongeren in de kleinschalige voorzieningen zijn over het algemeen tevreden over de groepsgrootte (van vier tot zes jongeren). Eén jongere noemt de groepsgrootte van vier perfect en geeft aan dat een groep van twee *"natuurlijk heel erg weinig"* is. Jongeren gebruiken in verband met de kleine groepsgrootte in de kleinschalige voorziening termen als 'rustig', 'fijn' en 'aandacht'. Een jongere, die zijn vorige plaatsing (een gesloten groep met tien jongeren) vergelijkt met de huidige situatie in de kleinschalige voorziening, vertelt hierover: *"Daar was minder begeleiding op meer kinderen, dus dat was onhandig. We hadden vaak dat er een conflict was en dan hadden ze niet genoeg leiding. Er waren ook best vaak mensen boos en werd er ook best wel vaak op de pieper geduwd en ja, dan was het altijd onrustig"*. Hij geeft aan dat zulke onrustige momenten niet in de kleinschalige voorziening voorkomen en dat hij dat als prettig ervaart. Een andere jongere zegt hierover: *"Ik heb hiervoor altijd op grote groepen gezeten, dus je bent drukte gewend. Dat is niet altijd fijn, maar wordt wel als normaal gezien. Dat de sfeer opeens omslaat is dan ook heel normaal. En dan kom je naar zo'n kleinschalige voorziening en dan is het gewoon heel rustig"*. Jongeren ervaren de kleinschalige voorzieningen als een plek met minder stress en minder spanningen dan in grotere groepen, waar jongeren met name mentaal ook tot rust komen, omdat er minder incidenten, chaos en ruis zijn. Ook vinden de jongeren de kleinschalige voorziening huiselijk. Zo wordt er bijvoorbeeld met elkaar gekletst, tv gekeken of verstoppertje gespeeld en kijken de jongeren samen met de begeleider(s) tot laat in de avond een film, want *"dat is normaal, dat is huiselijk"*. Eén jongere noemt het verblijf in een kleinschalige voorziening *"gewoon alsof je net thuis woont, maar dan met leiding"*. Jongeren uit de voorzieningen met wat oudere jongeren, zijn erg gesteld op de vrijheid en zelfstandigheid die de voorziening biedt, volgens hen dankzij het kleine aantal jongeren dat er verblijft. Op een grote groep met meerdere jongeren moet je meer delen, zoals woonkamer, keuken en tv. Hierdoor moet je veel rekening houden met elkaar, wat jongeren soms als lastig ervaren. In de kleinschalige voorziening is dat volgens hen niet zo: *"Je hebt je eigen plekje, dus je kan je altijd terugtrekken in je eigen ruimte"*.

De groepsgrootte in combinatie met een kleine aantal begeleiders heeft volgens de jongeren een positief effect op de aandacht (kwaliteit en kwantiteit) die de jongeren krijgen van de begeleiders. De jongeren hebben het gevoel dat ze gezien en gehoord worden: *“Je weet dat de leiding niet naar de volgende moet”*. Dit geeft hen een gevoel van *“Hey, zij zijn hier echt voor ons, om ons te helpen”* en niet met de insteek van *“Oh, dat is toch maar leiding en ze gaan vanavond weer naar huis”*. Onder de jongeren heerst de mening dat jongeren die in grote groepen verblijven in de gesloten jeugdzorg niet écht worden geholpen, maar in een kleinschalige voorziening wel. De begeleiding is er sneller bij en kan op tijd steun bieden als het niet goed gaat met een jongere. Dit komt volgens een jongere voornamelijk door de individuele aandacht: *“Met kleine groepen wordt er meer aandacht op jou gericht en de schijnwerpers staan de hele tijd op jou. Dus uiteindelijk, ik zeg niet dat het bij alle jongeren zal werken, maar bij de meeste jongeren zal het wel helpen”*. De jongere noemt zelfs dat er sprake is van een wisselwerking, namelijk: *“Mensen gaan veel meer moeite voor je doen, waardoor jij uiteindelijk ook moeite gaat doen.”*. Tot slot benoemt één jongere zijn groepsgrootte van drie jongeren *“saai”* en geeft als verklaring dat er *“niks te doen is”*. Hij vond het op de vorige groep (een gesloten plaatsing op een grotere groep) beter. Het maakt hem niks uit hoe groot het team is, hoeveel wisselende gezichten er zijn en hoe zijn contact is met de begeleiders, want *“het is gewoon een stomme groep, klaar”*.

Relatie met begeleiders

De jongeren verschillen van mening over de relatie met de begeleiders. Twee van de zes jongeren vinden dat je in een kleinschalige voorziening sneller, en een betere, band kunt opbouwen met de begeleiders, dan op grote groepen. Omdat het team vaak uit weinig begeleiders bestaat en er een vast aantal gezichten is, hebben jongeren het gevoel dat zij meer contact hebben met de begeleiders dan in een grote groep, en daardoor makkelijker in gesprek kunnen gaan en hun ei kwijt kunnen/durven. Eén jongere noemt echter dat de aandacht van de begeleiding soms niet goed verdeeld wordt en vooral naar het jongste kind op de groep gaat. Enkele jongeren noemen als kenmerkend voor de kleinschalige voorziening dat als je een fout hebt gemaakt, er samen met de begeleider een oplossing wordt gezocht; dit in tegenstelling tot een plaatsing op een grote groep waar *“je straf krijgt als je iets fout hebt gedaan”*. Echter, niet alle jongeren in de interviews herkennen dit: de wens om juist vaker in gesprek te gaan naar aanleiding van fouten wordt ook genoemd. De relatie met begeleiders is volgens de jongeren

een kwestie van vertrouwen en zij geven aan dat het in een grote groep moeilijk is om alle (“soms wel vijftien”) begeleiders te vertrouwen. Een jongere legt uit: *“We hebben hier vier leidingen en omdat het team zo klein is, heb ik met alle vier een goede band. Zo kun je een betere band opbouwen en de leiding gaan vertrouwen, ze helpen je ook echt”*. De vele wisselingen in personeel op grote groepen noemen jongeren onprettig: *“Op normale groepen heb je best wel veel invalkrachten, veel onbekende gezichten en de ene doet het zo en de andere doet dat weer zo, wat dan tegen de regels is, en dat is allemaal een beetje verwarrend. Hier is het fijn, omdat je iedereen kent”*. Het lukt echter niet in elke kleinschalige voorziening om te zorgen voor stabiliteit in begeleiders, iets wat jongeren als probleem noemen: *“Als er hier een nieuw persoon komt werken, dan ben ik daar wel een halfjaar mee bezig om dat te verwerken en fatsoenlijk met haar om te kunnen gaan. Ik ben dan druk bezig met ‘Hoe zijn de grenzen en hoe reageert ze op dit en dat?’ en ben ik eigenlijk niet bezig met mezelf. Dat is wel vervelend, want dat is hier heel vaak gebeurd”*. Het hebben van een vast team heeft volgens de jongeren een positieve invloed op hoe de begeleiders te werk gaan: ze weten hoe het werkt in de kleinschalige voorziening en er gaat geen tijd verloren aan inwerken van nieuw personeel. De geïnterviewde jongeren uit de kleinschalige voorzieningen zijn het er allemaal over eens dat wisselingen in personeel en het inzetten van invalkrachten invloed heeft op zowel (het aangaan van) de relatie met de begeleiders als het algehele welzijn van de jongeren op de groep. In de praktijk blijkt dat wisselingen in personeel ook in kleinschalige voorzieningen plaatsvinden, ondanks dat het team kleiner is dan op de reguliere JeugdzorgPlus-groepen.

Relatie met ouders/verzorgers en de andere jongeren

Alle jongeren uit de kleinschalige voorzieningen zijn positief over hun relatie met de andere jongeren, waarbij een jongere expliciet aangeeft dat er meer contact is omdat er minder jongeren op de groep zijn: *“Als er iets is, dan zeggen we dat. We steunen elkaar. We kunnen altijd grapjes met elkaar maken en als er echt iets aan de hand is met de ander, dan troosten we die altijd. Dan staan we wel echt met z’n allen klaar”*. Jongeren geven aan dat ze het goed met elkaar kunnen vinden, maar dat dit wel afhankelijk is van de groepssamenstelling en *“dat zal natuurlijk niet altijd zo zijn”*. De jongeren zeggen ook dat het fijn is als er iemand op de groep komt met hetzelfde voortraject als hen, bijvoorbeeld wanneer ze elkaar kennen van een andere instelling. Dat geeft een gevoel van begrip en *“is er niet veel uitleg nodig”*.

Over het algemeen wordt de relatie met ouders als positief ervaren. Jongeren zien hun ouders/verzorgers wanneer zij op verlof gaan. Daarnaast spreken de jongeren hun ouders/verzorgers vaak over de telefoon (nu vaker in verband met de coronamaatregelen). Eén jongere zegt een ingewikkelde relatie met haar moeder te hebben, maar geeft aan dat deze band niet anders is geworden nu ze in de kleinschalige voorziening verblijft en ze verwacht ook niet dat dit beter zal worden als ze na de kleinschalige voorziening op zichzelf gaat wonen: *“Ze bieden je hier wel systeemtherapie aan tussen ouders en kind en dat heb ik ook meerdere malen gehad, maar dat werkte ook niet. Ik ben er heilig van overtuigd dat je een band tussen ouder en kind niet kan forceren door therapie. En of dat nou op een groep is of dat het in een kleinschalige woonvoorziening is, dat heeft niet echt veel verschil”*.

Uitstroomperspectief

Voor vier van de zes jongeren is het duidelijk waar ze heen gaan na de kleinschalige voorziening en zijn zij tevreden over de manier waarop hierover wordt gecommuniceerd. De meesten werken toe naar zelfstandigheid. De andere twee jongeren ervaren onduidelijkheid over het uitstroom-perspectief, waarbij één jongere dit niet als een probleem ervaart (want in de tussentijd *“kan ik nog beter leren hoe om te gaan met kinderen die drukker zijn”*), maar de andere jongere wel: *“Ze hebben geen doorstroom of iets waar ik naar toe kan, het is een beetje de vraag waar ik straks heen ga. Dan zou ik me bij de woningbouw in moeten schrijven, omdat ze geen vervolgplek hebben met begeleiding. Dit is het einde van het wonen en eigenlijk moet ik het hierna maar uitzoeken. [...] Dan sta ik op straat denk ik, ik weet het niet”*.

Geschakelde groep

Het verloop van plaatsing op de geschakelde groep

De twee jongeren uit de geschakelde groep zijn niet zo te spreken over het verloop van de plaatsing. Zij vinden dat ze onterecht zijn geplaatst op de groep of begrijpen niet waarom ze daar zitten (*“Ik ben veel te slim voor deze groep”*), wetende dat de geschakelde groep alleen voor jongeren met LVB-problematiek is.

Groeps grootte en sfeer

Eén van de twee jongeren laat zich negatief uit over de grootte van de geschakelde groep van in totaal elf jongeren: *“Toen de kinderen zogenaamd ziek waren met corona, waren er in totaal maar zes jongeren. Er zaten toen drie aan de ene kant en drie aan de andere kant; dat was gewoon fijn en rustig. Toen kregen we ook alle aandacht van de groepsleiding en nu niet meer. Dat is heel irritant en toen heb ik er ook wat van gezegd”*. Deze jongere geeft daarnaast aan niet tevreden te zijn over het gescheiden werken van de begeleiders binnen de instelling. De andere jongere vindt dat er veel incidenten plaatsvinden, wat voor onrust op de groep zorgt. Daarnaast zegt deze jongere: *“Als we bijvoorbeeld in de tuin staan om te roken, dan staan we daar met z’n allen. Maar we mogen niet naar de andere kant en als we dat wel doen, dan krijgen we een halfuur³. Wij als jongeren willen gewoon met elkaar opschieten en met elkaar praten, zonder dat we een halfuurtje krijgen. Ook als wij op activiteit gaan, zijn we altijd één groep. Maar als we teruggaan, zijn we niet meer één groep”*. Vervolgens is deze jongere iets genuanceerder en zegt dat de meerderheid, maar niet alle jongeren (omdat bepaalde jongeren *“nogal té zijn”*), een gezamenlijke groep wil vormen. De eindconclusie blijft: *“We hebben een groep A en een groep B en dat kan gewoon niet. We moeten gewoon één groep zijn”*.

Relatie met begeleiders

Beide jongeren uit de geschakelde groep zijn van mening dat de relatie met begeleiders beter kan. Hoe de sfeer op de groep is, lijkt afhankelijk te zijn van wie er op dat moment op de groep staat: *“Als begeleider A in dienst is, dan staat de hele groep op zijn kop”*. Ook heerst er onder beide geïnterviewde jongeren een gevoel van repressie. Zij hebben het gevoel dat begeleiders misbruik maken van hun machtspositie, zo wordt er vaak geroepen: *“Jullie zijn maar jongeren, ik bepaal wat hier gebeurt”* of *“Ik wil dat het stopt en anders heb je een TAP⁴ aan je broek hangen”*. De begeleiders maken hun eigen regels, zo geven de jongeren aan; het geeft hen een ‘zij tegen ons’-gevoel. De jongeren uit de geschakelde groep zouden liever zien dat begeleiders op een positieve manier vertellen hoe iets beter kan en rustig een gesprek aangaan met de jongeren.

Relatie met ouders/verzorgers en de andere jongeren

³ Een ‘halfuur’ is een consequentie, bijvoorbeeld een half uur eerder naar bed moeten.

⁴ Tijdelijk Aangepast Programma, dat door de jongeren als straf wordt genoemd.

Beide jongeren geven aan dat ze het met sommige jongeren op de geschakelde groep wel goed kunnen vinden en met sommige jongeren niet. Jongeren die niet goed met elkaar overweg kunnen, interacteren ook niet met elkaar. De jongere die de geschakelde groep liever als één geheel ziet, noemt als argument dat ze dan *“ook gewoon samen een spelletje kunnen spelen, zodat niemand zich buitengesloten voelt”*. Daarnaast geeft deze jongere aan dat door de gesplitste groep eventuele ruzies of discussies niet met elkaar uitgesproken of opgelost kunnen worden. Eén van de twee jongeren vindt dat het contact met ouders/verzorgers goed verloopt. Bij de andere jongere verloopt het contact met het thuisfront moeizaam, volgens de jongere vanwege de voogd die het contact met biologische moeder tegenhoudt.

Uitstroomperspectief

De ene jongere gaat na de geschakelde groep voor de eerste keer naar een gezinshuis en vindt dat *“eigenlijk niet leuk, want ik ga deze groep missen, maar ik moet daar toch heen”*. De andere jongere heeft geen vertrouwen in de vervolgplek en wil liever terug naar huis, in tegenstelling tot wat de professionals besluiten: *“Daar op mijn vervolgplek weet ik gewoon dat het niet al te goed met mij zal gaan en dat ik daar allemaal dingen ga verpesten voor mezelf. [...] Thuis ging alles gewoon goed, alleen school ging wat minder. Ze doen ook niet hun best om mij uiteindelijk thuis te krijgen. Ik probeer echt MST⁵ aan te praten zodat ik naar huis toe mag gaan.”*

3.3.2 Ervaringen van ouders/verzorgers

Er zijn in totaal zes ouders/verzorgers geïnterviewd, waarvan vier ouders van jongeren die in een kleinschalige voorziening verblijven en twee ouders van jongeren uit de geschakelde groep. Het streven was om van elke jongere één ouder te spreken. Er zijn uiteindelijk zes ouders van acht jongeren gesproken, waarvan bij één jongere zowel de vader als moeder geïnterviewd is.

Kleinschalige voorzieningen

Het verloop van plaatsing in de kleinschalige voorziening

Alle ouders zijn tevreden over het feit dat hun kind in een kleinschalige voorziening verblijft. Over het verloop van de plaatsing zijn de meningen verdeeld. Bij de ene jongere vindt de ouder dat het proces iets te langzaam verliep en hij het gevoel had dat hij aan instanties, zoals de

gemeente, heeft moeten beargumenteren waarom de kleinschalige voorziening de beste optie zou zijn. De plaatsing is in overleg met de ouders gegaan en de jongere gaf zelf aan naar de kleinschalige voorziening te willen. Een ouder gaf daarnaast aan blij te zijn met de manier waarop haar kind is opgevangen in de kleinschalige voorziening, door eerst te gaan kijken en gesprekken te voeren met de begeleiders, maar desondanks had ze zelf wel moeite met het besef dat haar kind niet meer thuis zou wonen: *“Ze mocht haar kamer uitkiezen en ging gelijk haar kamer verbouwen. Ik zou daar niet willen verblijven, maar zij pakte haar kleren uit en zag ons eigenlijk in één keer niet meer staan. Dus ik dacht: Oké, houdoe dan”*.

Contact met begeleiders en betrokkenheid bij behandeling/begeleiding

Twee van de vier ouders zeggen heel goed contact te hebben met de begeleiders. Deze ouders geven aan dat er naar hen geluisterd wordt, bijvoorbeeld wanneer zij iets nieuws suggereren ten aanzien van de aanpak of wanneer als zij aangeven ergens ontevreden over te zijn. Er lijkt een vorm van samenwerking te zijn tussen ouders en begeleiders: *“Ik heb best wel wat gesprekken met de begeleiders. Ik geef ook dingen aan, van ‘Misschien kunnen jullie...’ want het is ook mijn dochter, dus ik weet wel hoe en wat. Daar kijken ze dan ook naar”*. Daarnaast vinden de ouders dat de begeleiders transparant zijn naar hen en zij op de hoogte gehouden worden over hoe het met de jongere gaat in de kleinschalige voorziening. Een voorbeeld van een ouder:

“Vorige week was er iets gebeurd met [jongere] en toen hadden ze er toch ook maar een ambulance bij gehaald. Het was ’s nachts, maar dan bellen ze me toch op om te vertellen wat er gebeurd was. En dat vond ik wel heel netjes”. De andere twee ouders zijn minder te spreken over het contact met begeleiders en missen structurele contactmomenten. *“[...] De mentor hebben we op een gegeven moment gebeld, van ‘Wat is jullie advies hierin?’, maar vanuit hen is er nooit initiatief genomen richting ons. Toen is er een nieuwe mentor gekomen en die heeft tot nu toe geen contact met ons gezocht. Die hebben wij voor het eerst ontmoet in de rechtszaal”*. Doordat jongeren een individueel programma draaien, hebben begeleiders minder tijd voor contact: *“Als je er dan bent, is er niet heel veel tijd voor begeleiders om even met de ouders te kletsen”*.

Contact met jongere

⁵ Multi Systeem Therapie, een ambulante gezinsgerichte aanpak voor jongeren met ernstige gedragsproblemen.

Eén ouder geeft aan te moeten wennen aan het afgenomen contact met hun kind, vanwege het verbod op een eigen mobiele telefoon. Desondanks vindt de ouder de begeleiders meedenkend en soepel, omdat hun kind wat jonger is en vanwege heimwee ouders in het begin vaker mocht bellen dan eigenlijk de afspraak was. Een andere ouder heeft sinds een voorval tijdens verlof geen contact meer met de jongere, waar de ouder het gevoel heeft dat de mentor het contact met het thuisfront niet stimuleert. In de andere kleinschalige voorzieningen hebben ouders dagelijks contact met hun kind, dan wel via telefoneren of WhatsApp, en komen zij gemiddeld eens per week langs op de instelling.

Geschakelde groep

Het verloop van plaatsing op de geschakelde groep

Eén jongere is overgeplaatst binnen dezelfde instelling, wat volgens de ouder goed en rustig verliep. De ouder van de andere jongere vond de plaatsing niet goed gaan en mistte voorafgaand aan de plaatsing overleg met zowel jongere als ouders: “*Met de hak op de tak is ze weggegaan. Het was 06:45, kwamen ze aan de deur en moest ze mee*”.

Contact met begeleiders en betrokkenheid bij behandeling/begeleiding

Beide ouders geven aan dat er weinig contact is met de begeleiding, omdat ze slecht te bereiken zijn of omdat er niet op e-mails wordt gereageerd. Ouders hebben het gevoel buitengesloten te worden, omdat de instelling niet naar de ouders communiceert wat er speelt in de instelling. Daarover is gezegd: “*Ik krijg die dingen niet te horen, of veel later*” en: “[...] *En dat ik dan dingen via de voogd hoor of na zo lang proberen er toch eindelijk achter kwam. Of dat ik een dag van tevoren, als er dan een plan was, pas werd gebeld. Dat soort dingen. Dat vind ik wel heel erg vervelend*”. Daarnaast geeft een ouder aan dat afspraken tussen ouder en begeleider niet worden nagekomen, zoals de afspraak om als begeleider de jongere te helpen herinneren aan belmomenten, het warm aankleden in de winter of het op verlof meenemen van medicatie.

Contact met jongere

Beide ouders zijn over het algemeen niet tevreden over de manier waarop er contact is met de jongere. Hierbij is er volgens hen verschil tussen begeleiders, waarbij de ene begeleider coulant

is met belafspraken (vaker mogen bellen dan het maximum van twee keer per week) en de andere begeleider zich aan de regels voor bellen houdt.

3.3.3 Ervaringen van professionals

Met name de professionals hebben het wonen en werken in een kleinschalige voorziening kunnen vergelijken met eerdere (werk)ervaring in reguliere gesloten jeugdhulp, die ze allen hadden. Er zijn in totaal zeven professionals geïnterviewd, waarvan vijf professionals uit drie verschillende kleinschalige voorzieningen en twee professionals uit de geschakelde groep. De volgende topics zijn uitgewerkt: groepsgrootte, sfeer en relatie met jongeren, constructie van het team en de mate van wisselingen in personeel, functieprofiel, beoogde effecten/uitstroom, en haalbaarheid voorziening.

Kleinschalige voorzieningen

Groepsgrootte, sfeer en relatie met jongeren

Professionals zijn eenduidig als het gaat om het contact met de jongeren in een kleinschalige voorziening: omdat er weinig jongeren verblijven, kunnen zij zich meer focussen op het individu en is er veel meer 1-op-1 aandacht. Professionals hebben de ruimte om echt aan te sluiten bij wat de jongeren nodig hebben, bijvoorbeeld door uitgebreide gesprekken aan te gaan over ‘Wat heb je nog nodig om de volgende stap te kunnen maken?’ en ‘Wat wil je nog leren?’. Met name professionals die werken bij kleinschalige voorzieningen in de wijk, benoemen dat er een huiselijke sfeer is. Jongeren zeggen bij binnenkomst soms verrast “*Hé, dit is gewoon een huis*”. Een professional omschrijft de kleinschalige voorziening “*als een gezin samenleven eigenlijk*”, waar de jongeren en begeleiders slapen, samen opstaan, samen boodschappen doen en samen eten. Naast het huiselijke aspect, proberen professionals ook een veilige en rustige sfeer te creëren. Het feit dat het dagprogramma minder gestructureerd is dan op een grotere groep, zorgt volgens professionals voor een losse en ongedwongen sfeer. Op de vraag wat het belangrijkste is voor de relatie tussen begeleider en jongere, het kleine aantal jongeren of het kleine aantal begeleiders, antwoordt een professional: “*Je zou zeggen als je tien kinderen hebt met vier man personeel, dan zou je evengoed intensieve begeleiding waarborgen. Maar ja, dan wordt het ook te groeps, denk ik. En dat groepse, dat moet je niet willen. Het feit dat je nu alleen bent, maakt dat ze je eerder opzoeken*”. De professionals merken dat de jongeren hen als

een goede gesprekspartner zien, waarmee ze ook over ‘de normale dingen’ praten. Twee professionals gaven specifiek aan dat zij juist ook informatie over hun eigen privéleven delen: “[...] En dan zeg ik tegen de jongeren dat de corona mij ook even hoog stond. Ik had het er ook mee gehad: ik kan ook niet naar mijn moeder. En dan bespreken we dat en dan zegt een jongere: Goh, het is zo fijn dat je zo eerlijk en open bent. Ik merk gewoon niet dat jij de begeleider bent”. De professionals noemen wel dat het maanden kan duren voordat er een vertrouwensband ontstaat en jongeren door hebben dat het een samenwerking is, dat begeleiders niet tegen hen zijn, er naar hen geluisterd wordt en dat de jongeren een keuzevrijheid hebben. Hierbij is ook belangrijk hoe wordt omgegaan met overtreding van regels: “Het gaat om de leermomenten, het gaat niet om ‘Nu heb je wat fout gedaan, dus nu krijg je straf’”. Eén van de professionals beschrijft een gevoel van tweestrijd wat betreft de relatie met de jongeren, omdat hij aan de ene kant een vertrouwensband met hen aan het opbouwen is, maar aan de andere kant is hij bezig met afscheid nemen (want de jongeren gaan door naar een volgende fase). In dat opzicht is de relatie met de jongeren wat zakelijker, maar, zegt hij, “de band die ik heb met jongeren is veel leuker en intenser dan ik ooit heb gehad”. Meerdere professionals geven aan niet meer terug te willen naar “de groep”: “Na vijf jaar in de geslotenheid zou ik dat nooit meer van mijn leven willen doen. En het grote verschil vind ik het stuk dwang, het feit dat ze daar verplicht zitten en jij degene bent met de sleutel. Dat speelt zo’n grote rol in het contact dat je hebt. En als je dwang weghaalt, dan begin je al heel anders, dan ga je heel anders de werkrelatie in”.

Constructie van het team en de mate van wisselingen in personeel

In de kleinschalige voorzieningen wordt zoveel mogelijk gewerkt met een vast team professionals, hoewel dit niet altijd lukt. Als er dan toch nieuw personeel komt, is dit volgens de professionals lastig mee om te gaan. Met name het inwerken wordt gezien als energievretend en gaat ten koste van aandacht voor de jongeren. Het kost tijd om nieuwe collega’s in te werken, alles duidelijk te maken en te zorgen dat alle neuzen dezelfde kant op wijzen. De voordelen van een klein team zijn volgens de professionals aan de ene kant dat de jongeren weten *wie* de begeleiders zijn en *wat* ze aan hen hebben. Twee professionals noemden dat als je in je eentje een dienst draait, er geen ‘zij tegen ons’-sfeer is. Verklaring hiervoor lijkt dat bij meerdere begeleiders op de vloer, begeleiders bij lastige situaties gaan overleggen/discussiëren over wat te doen, terwijl je in je eentje eerder met de jongere het gesprek aangaat. Professionals zijn ook

tevreden over het kleine team omdat het met bijvoorbeeld vijf collega's makkelijker is elkaar op de hoogte te houden en elkaar te betrekken bij dingen, dan in een team van vijftien collega's. De relatie tussen professionals is gebaseerd op vertrouwen: *“Omdat we langs elkaar heen werken, moet je erop vertrouwen dat iedereen z'n werk goed doet”*. Daarnaast stralen begeleiders ook naar de jongeren uit dat er een goed, vastwerkend team staat. Eén van de kleinschalige voorzieningen heeft zelfs geëxperimenteerd met inwonende begeleiders (*“Een pleegouder leek het wel”*), maar dat bleek voor de jongeren een brug te ver: het contact kwam te dichtbij. Het enige nadeel van een klein team is dat als er een begeleider ziek is, een collega deze dienst opvangt, met de gedachte dat dit beter is dan een invaller, hoewel hij/zij dan wel drie slaapdiensten in één week kan hebben. Bij langdurige ziekte wordt er door één kleinschalige voorziening gewerkt met vaste invalkrachten, *“om toch dat vertrouwde gezicht te houden voor de jongeren”*. Professionals zeggen dat vaste gezichten veel rust en stabiliteit met zich meebrengt en gezien het rijke jeugdzorgverleden van de jongeren, hebben zij baat bij een klein team met bekende gezichten: *“Het zijn zeer complexe kinderen die al heel veel hulpverleners gezien hebben en als er dan ook nog continu een onbekende voor ze staat, terwijl we juist willen uitstralen van ‘We zijn hier langdurig en we zijn er hier voor jou’, dan werkt dat niet altijd even goed.”*

Contact met ouders/verzorgers

Het contact met ouders verschilt per kleinschalige voorziening. Professionals merken dat veel van de ouders ‘hulpverleningsmoe’ zijn en achteroverleunen wanneer hun kind in de kleinschalige voorziening komt. Ouders trekken hun handen af van de zorg voor hun kind (*“Het is nu jullie projectje”*) en komen dan ook niet naar werkplanbesprekingen of hoeven geen update. Wanneer de ouders willen weten hoe het met hun kind gaat, dan hebben zij vaak direct contact met de jongere, zonder *“allerlei mensen ertussen”*. Soms zijn welwillende ouders echter zelf beperkt in hun mogelijkheden en vaardigheden, omdat zij bijvoorbeeld overvraagd worden door andere (complexe) kinderen thuis. Met deze ouders contact maken/houden gaat moeizaam. Tot slot zijn sommige kleinschalige voorzieningen gericht op oudere kinderen die richting zelfstandigheid gaan, waar de jongeren zelf mogen bepalen in welke mate de ouders betrokken zijn en of begeleiders bijvoorbeeld informatie door mogen geven aan de ouders. Bij andere kleinschalige voorzieningen klinkt een positiever geluid over het contact met ouders. Sommige professionals vinden het contact *“intenser en oprechter”* dan in een grote groep. Eén

professional pleegt bijvoorbeeld buiten werktijd ook telefoontjes met ouders als zij met vragen zitten of advies nodig hebben. Het lukt professionals hier een *“hele leuke band op te bouwen met ouders”* en zij hebben het gevoel dat zij het samen met de ouders doen.

Functieprofiel

Op de vraag of er qua competenties iets anders wordt verwacht van de professionals in een kleinschalige voorziening dan op een reguliere gesloten groep, wordt er verdeeld gereageerd. Aan de ene kant zijn professionals van mening dat er geen verschil is in vaardigheden die nodig zijn voor het werken in een kleinschalige voorziening of op een grote groep. Aan de andere kant zijn professionals van mening dat in een kleinschalige voorziening meer zelfstandigheid gevraagd wordt. Vaak is per dienst maar één begeleider aanwezig, en professionals noemen dan ook dat je zelfstandig beslissingen moet kunnen nemen en daarin de juiste afweging maken, zonder met collega's te overleggen. Dit zorgt voor een groot verantwoordelijkheidsgevoel, iets waar men mee om moet kunnen gaan. Het werken in een kleinschalige voorziening vraagt daarnaast meer oplossingsvermogen en creativiteit. Eén professional noemt het werken in een kleinschalige voorziening zelfs een andere manier van leven: *“Je moet wel allerlei ballen in de lucht kunnen houden. Je moet echt weten wat aanpoten is. En daarnaast moet je ook het vertrouwen hebben dat je de rust en het vertrouwen uitstraalt naar de jongeren, dat je alles onder controle hebt en daarnaast heb je ook nog een aantal doelen te behalen met de jongeren. Dus het is niet alleen je dienstje draaien, het is ook echt een way of life. Het is echt een lifestyle [geworden]”*. Het nadeel dat wordt geschetst van in je eentje een dienst draaien, is dat er weinig contact is met de andere collega's. De band kan hierdoor minder hecht zijn, maar dat speelt niet voor iedere geïnterviewde professional een rol (*“Ik vind het heerlijk om alleen te werken”*). Dat de professionals alleen werken, maakt volgens hen wel dat zij de overdracht extra benutten als overlegmoment.

Doelen van de hulp

Als professionals naar de doelen kijken van de jongeren, dan lukt het behalen ervan niet altijd, maar vaak ook wel, mits deze doelen realistisch en niet te groot zijn. Als wordt vergeleken met hoe de jongeren binnenkwamen in de kleinschalige voorzieningen, dan zeggen professionals grote persoonlijke groei te zien bij de jongeren. Bij de kleinschalige voorzieningen gericht op zelfstandigheid is het doel met name ook *“Een zachte landing maken in de maatschappij”*. Het

feit dat jongeren (in twee van de vier kleinschalige voorzieningen) langer kunnen verblijven, zorgt voor rust. Hierdoor kunnen zij zich beter focussen. Een professional legt uit: *“Op het moment dat de gemeente zegt ‘Maximaal zes maanden’, dan is het kind eigenlijk vanaf dag één al bezig dat ‘ie weer weg moet en waarheen. Dan ben je vanaf week één al bezig met perspectiefplannen, terwijl het kind niet eens de tijd heeft gehad om te landen, te wennen aan de nieuwe omgeving en de nieuwe mensen. Dus het feit dat er meer tijd is, dat vind ik echt heel belangrijk. Want we vragen super ingewikkelde dingen van kinderen, zaken die ze vaak niet eens aankunnen, maar wel moeten omdat daar druk op staat”*. De professionals zeggen dat de aansluiting op het vervolg na het verblijf in de kleinschalige voorziening niet altijd goed verloopt. Met name jongeren die richting zelfstandigheid gaan, hebben na vertrek uit de instelling moeite met het meedraaien in de grotemensenwereld waar bijvoorbeeld het huren van een appartement onderdeel van is. Dit komt ook doordat er bij deze jongeren een sociaal vangnet ontbreekt, waardoor ze vaak terugvallen op het foute netwerk. Eén professional zegt de vervolgzorg anders te willen zien: *“Ze [de jongeren] hebben niet meer de 24-uurszorg nodig die wij bieden, maar het zou wel fijn zijn om het gezicht dat ze zo intensief hebben gezien, dat die twee keer in de week bij ze langskomt, in plaats van een nieuw poppetje, waar ze zich weer aan moeten hechten. [...] Weer een onbekende die dan af en toe een uurtje bij je binnenkomt. Hoeveel zin heeft dat? Dat vind ik soms wel jammer”*.

Haalbaarheid voorziening

Drie professionals hebben zich weleens afgevraagd wat de haalbaarheid is van de kleinschalige voorziening waarin zij werken. Volgens deze professionals worstelen de voorzieningen met de financiering: *“Het is het behoorlijk prijzig, omdat het zo kleinschalig is [...] en dat vind ik heel erg jammer, want het is geen garantie dat de doelen die we stellen met de jongeren, dat we die halen. Het zijn ingewikkelde kinderen bij wie vandaag anders kan zijn dan morgen”*. Aan de inzet en betrokkenheid van de (vaste) begeleiders ligt het niet: het personeel in kleinschalige voorzieningen is erg gedreven, waar men vanuit het hart werkt *“en niet alleen om de rekeningen te kunnen betalen”*. Volgens één professional heeft de kleinschalige voorziening wat dat betreft een hoog haalbaarheidsfactor: *“Ik kan dit wel tot mijn pensioen volhouden”*.

Geschakelde groep

Groepsgrootte, sfeer en relatie met jongeren

De geschakelde groep is ontstaan uit een grotere (LVB-)groep. Vanwege het criminele gedrag van de oudere kinderen op de groep is, in het belang van de veiligheid van de jongeren, gekozen om één groep te splitsen in twee subgroepen (A en B) van vijf en zes jongeren. Een begeleider geeft aan dat de jongeren (met name de jongere kinderen) sindsdien meer ontspannen overkomen. Ook wanneer jongeren in het weekend op verlof zijn, is te zien dat dat rust met zich meebrengt: *“Dat is echt heel erg opvallend”*. Beide professionals geven aan geen voorstander te zijn van de ratio twee op elf, want dat gaat ten koste van het contact met de jongeren en hun behandeling. Zij zien twee op acht of negen als een mooi ratio begeleiders–jongeren. Met name minder jongeren en niet per se meer begeleiding op de groep is de sleutel: *“Al zetten wij hier zes man personeel op, dan blijft er druk ontstaan op de groep; te dynamisch”*. Minder jongeren creëert volgens hen meer rust op de groep en meer aandacht voor het individu, wat zij voor de LVB-doelgroep goed vinden passen. Daarnaast wordt aangegeven dat het contact met de jongeren redelijk, maar oppervlakkig is. Dit komt doordat de jongeren een stevige muur hebben opgebouwd en je daar tijd in moet investeren, die er op de huidige groep simpelweg niet is. Op een kleinere groep denkt de professional dat je makkelijker de diepte in kan gaan: een-op-eengesprekken moeten nu op de groep gebeuren en dat werkt volgens hem niet. De andere professional vult aan dat dit afhankelijk is van de rust op de groep: *“Als je gescheiden werkt en de groep zit er rustig bij, dan heb je echt wel even tijd om een-op-een met de jongere te spreken. Dan schakel je de andere collega in om op mijn kant te letten. Toen we nog allemaal door elkaar liepen, toen was die tijd er veel minder. Iedereen reageert natuurlijk op elkaar, dus je was alleen maar brandjes aan het blussen”*. Toch geven de begeleiders aan vooral bezig te zijn met beheersen. Als het gaat om afzonderen heeft de geschakelde groep in een JeugdzorgPlus-instelling het gevoel onder vuur te liggen: *“Aan de ene kant snap ik de ophef, maar aan de andere kant weten zij niet hoe erg sommige kinderen dat nodig hebben”*. LVB-jongeren hebben volgens de professionals veel duidelijkheid nodig. Een onderdeel daarvan is afspraken maken en nakomen: *“LVB-jongeren zijn goed in manipuleren, dat hebben ze dan wel weer geleerd. Ze zijn altijd op zoek naar die ruimte, maar ik vind het belangrijk dat ze die ruimte niet krijgen. [...] Dus ik blijf erbij dat bij LVB-jongeren geldt: ja is ja en nee is nee. Als jij een afspraak maakt om 20:00 binnen te komen en ze komen om 20:03 binnen, dan zijn ze te laat. Dat soort dingen, dat is voor hen een houvast: ‘Als ik te laat ben, dan weet ik wat daar tegenover staat, namelijk de volgende dag geen vrijheden’”*.

Constructie van het team en de mate van wisselingen in personeel

De professionals op de geschakelde groep zeggen tevreden te zijn over het onderlinge contact met andere collega's. Echter, ze zijn ontevreden over de mate van wisselingen in personeel. Net als bij de kleinschalige voorzieningen geven begeleiders aan dat het veel energie en tijd om de nieuwe krachten in te werken. Eén begeleider geeft aan dat nieuwe collega's veel op de medewerkers leunen, waarbij zij zegt soms het gevoel te hebben dat ze twee kanten (subgroepen A en B) aan het draaien is. Een lage mate van wisselingen (dus een vast team) zorgt voor stabiliteit op de groep en heeft invloed op het welzijn van de jongeren op de geschakelde groep: *"[...] Bij de één meer dan bij de ander. De jongeren zijn bij ons behoorlijk beperkt, dus hechten duurt redelijk lang en als ze eindelijk hechten, dan is dat in de meeste gevallen wel echt. Als daar dan iemand wegvalt, is dat voor de jongeren een groot verlies en heeft het altijd zijn weerslag. Dat varieert een beetje van een week of anderhalf tot misschien wel een paar maanden."* De professionals merken het ook aan hoe de jongeren zich hier soms over uitlaten: *"In de 2.5 jaar dat ik er nu werk, zijn er nog maar drie [professionals] over van waar ik mee begon. Als je dan een meisje op de groep ziet dat tegelijkertijd met mij is binnengekomen, hoeveel wisseling heeft zij dan al niet gezien? Dat zegt ze dan ook hè: Iedereen gaat weg. Ik heb meer invalgezichten gezien dan gezichten van jullie"*.

Contact met ouders/verzorgers

Eén van de professionals merkt dat er op de geschakelde groep meer van de begeleiding gevraagd wordt dan op een grote groep: een extra uitleg of een extra belletje. De professionals hebben vaak het gevoel dat zij voor een gedeelte ook de ouders aan het behandelen zijn. Desondanks zegt één professional het volgende: *"Het contact met de ouders vind ik één van de belangrijkste dingen. Daar probeer je tijd voor te maken, maar is ook één van de vele dingen die op het lijstje staat die moeten. Maar ja, of dat kleinschalig of grootschalig is, ik heb daar altijd hetzelfde in gedaan"*.

Functieprofiel

De professionals in de geschakelde groep vinden dat de geschakelde groep dezelfde competenties vraagt als een grote groep: *"Ik probeer zoveel mogelijk te werken vanuit gelijkwaardigheid en dat doe ik eigenlijk overal, ik kan stomweg niet anders"*.

Doelen van de hulp

Het ontwikkelen van een vertrouwensband, reflectievermogen en basisemoties proberen aan te leren kost volgens de professionals veel tijd. Er wordt in kleine stapjes gewerkt aan niet al te grote doelen. De professionals geven aan dat het lastig is om doelen te bereiken binnen zes maanden, de maximumperiode dat de jongeren op de geschakelde groep verblijven. Een gedeelte van de jongeren wordt opnieuw op de geschakelde groep geplaatst, omdat het thuis of op de vervolggroep niet goed ging: “[...] Maar als je dan een jongere eigenlijk positief hebt laten uitstromen, dus een succeservaring hebt meegegeven vanuit de groep, en die krijg je na een halfjaar weer terug, dan zijn dat vaak jongeren die niet meer te vergelijken zijn met hoe ze zijn uitgestroomd. Dus je wordt zelf ook een beetje met de neus op de feiten gedrukt”.

Haalbaarheid voorziening

De professionals noemen financiën een probleem voor de haalbaarheid van de geschakelde groep. De instelling moet nu quitte draaien, wil de organisatie blijven bestaan, en om die reden kan de geschakelde groep ook niet naar minder jongeren dan elf, aldus de professionals. Ze noemen dit als knelpunt, omdat ze met LVB-jongeren werken, een doelgroep die volgens hen juist bij gebaat is bij kleinschaligheid.

3.4 Conclusie

Uit de interviews komt naar voren dat kleinschalige voorzieningen in vormgeving en doelgroep heel verschillend kunnen zijn. Zo kan een kleinschalige voorziening bijvoorbeeld in een wijk of op een instellingsterrein gevestigd zijn en kan deze zich richten op jongeren die oefenen met zelfstandigheid of jongeren helpen te stabiliseren om daarna door te stromen naar een open groep. Deze diversiteit in kleinschaligheid sluit aan bij het idee erachter en is dan ook logisch: behandeling en begeleiding moeten zoveel mogelijk op maat zijn. Streven naar één vorm van kleinschaligheid zou voorbijgaan aan het feit dat jongeren van verschillende leeftijden, met verschillende problemen, ook verschillende vormen van zorg nodig hebben. Deze variëteit heeft ook gevolgen voor de definitie. De definitie zoals die uit het onderzoek naar voren komt, weerspiegelt de huidige stand van zaken en de variëteit aan voorzieningen zoals die nu is. Het is mogelijk dat de definitie in de toekomst wordt aangepast afhankelijk van ontwikkeling, kennis over en ervaring met kleinschaligheid. Het consortium dat in het kader van dit project is ontstaan

zal de huidige definitie herijken aan de hand van de ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen in de praktijk en kennis die hierover wordt verzameld.

Voor dit onderzoek hebben zich vijf pilotinstellingen gemeld, met de definitie als uitgangspunt. Met interviews zijn ervaringen van jongeren, ouders en begeleiders uit deze voorzieningen in kaart gebracht. Uit de interviews bleek dat zowel jongeren als begeleiders de geschakelde groep niet als kleinschalig zien, maar als een variant op een grote JeugdzorgPlus-groep. De belangrijkste argumenten hiervoor die genoemd worden zijn de groepsgrootte (jongeren en begeleiders zien de groep als een groep met elf jongeren en hebben liever een kleinere groep), het geschakelde aspect (is het één groep of twee subgroepen) en het feit dat het team begeleiders op beide subgroepen werkt.

De gegevens van de respondenten geven een beeld van hoe de doelgroep uit de deelnemende kleinschalige voorzieningen eruitziet. Deze kenmerkt zich door heterogeniteit, waarbij de instellingen zelf aangeven dat ze op dit moment jongeren in kleinschalige voorzieningen plaatsen voor wie een grotere groep niet past. Dit lijkt vooral het gevolg te zijn van het feit dat er nog weinig kleinschalige voorzieningen zijn: de respondenten merken op dat kleinschaligheid eigenlijk voor (vrijwel) de hele JeugdzorgPlus-doelgroep zou passen.

De interviews geven een beeld van de werkzame factoren van kleinschalige voorzieningen. Jongeren die in een kleinschalige voorziening verblijven, vinden het grootste verschil met een grote groep de sfeer (huiselijk, rustig en stabiel) en de relatie die zij hebben met de begeleiders (meer individuele aandacht en contact vanuit vertrouwen en gelijkwaardigheid, geen machtsmisbruik). Ouders spreken vooral positief over het klimaat in de kleinschalige voorziening: duidelijke structuur, waarbij begeleiders overzicht hebben en consequent zijn. Professionals hebben het met name over hoe zij de werkrelatie tussen jongere en begeleider kunnen neerzetten: persoonlijk contact met de jongeren waar vertrouwen het uitgangspunt is. Zowel jongeren, ouders als professionals zijn het erover eens dat deze punten werkzame factoren zijn van een kleinschalige voorziening. Ook over het terugkerende verbeterpunt lijken de respondenten het eens te zijn: een stabiel team is van groot belang en dat betekent dat er minder wisselingen zouden moeten zijn in personeel (met minder invalkrachten). Ondanks dat er gestreefd wordt naar een zo stabiel mogelijk team (continuïteit), blijken wisselingen in personeel voor te komen in enkele kleinschalige voorzieningen.

4. Toekomst van de kleinschalige voorzieningen

Het doel van deze studie was inzicht te krijgen in de definitie, ontwikkeling en werkzame factoren van kleinschalige voorzieningen in Nederland als alternatief voor gesloten jeugdhulp. Met ‘alternatief’ wordt bedoeld dat deze kleinschalige voorzieningen bedoeld zijn om verblijf in de gesloten jeugdhulp te voorkomen of verkorten. De door de transformatie ontstane behoefte om gespecialiseerde jeugdhulp terug te dringen en meer kinderen zo thuis mogelijk te laten opgroeien, heeft ervoor gezorgd dat nieuwe kleinschalige voorzieningen zich in rap tempo opvolgen. Er ontbreekt echter consensus over de definitie van kleinschalige voorzieningen, een goede onderbouwing van de werkzame elementen, en een gezamenlijkheid tussen instellingen om van en met elkaar te leren. In dit onderzoeksproject stonden deze drie punten dan ook centraal: 1) het ontwikkelen van een gedeelde en eenduidige definitie, 2) inzicht krijgen in de werkzame elementen, en 3) de ontwikkeling van een consortium rondom de doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen. In dit hoofdstuk worden deze drie punten verder uitgewerkt, en wordt advies gegeven over de verdere doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen in Nederland.

4.1 Eenduidige definitie

Huidig onderzoek laat zien dat er in jeugdzorgland een grijs gebied is in wat er onder kleinschalige zorg wordt verstaan. Om eenduidigheid te creëren is daarom, op basis van wetenschappelijk onderzoek en praktijkkennis, gezamenlijk met instellingen voor gesloten jeugdhulp, een definitie van kleinschalige voorzieningen vastgesteld. Deze definitie is als volgt: *‘Een kleinschalige voorziening is een 24/7-verblijf binnen een gesloten of open residentiële jeugdzorginstelling, op een instellingsterrein of in een woonwijk, van maximaal zes - en bij voorkeur vier - jongeren tussen 8 en 23 jaar, in een huiselijke setting door een vast team van begeleiders met een minimum ratio op de groep van 1 op 4, waarbij een intensieve, individuele behandeling en/of begeleiding op maat - en zolang als nodig - wordt gegeven, met perspectief op wonen, zorg en onderwijs/arbeid tijdens verblijf en/of daarna’*. De kernelementen van een kleinschalige voorziening zijn dus een klein aantal kinderen (4-6), een stabiel en beperkt aantal begeleiders (minimum van 1 op 4), contact als basis, een huiselijke sfeer, een programma op maat, integrale aandacht voor alle leefgebieden en duidelijkheid over perspectief (of tussentijds veranderen daarvan). Huidig onderzoek laat zien dat er een grote variëteit is in de huidige vormgeving van kleinschalige voorzieningen. Ondanks dat deze variëteit nodig is om tegemoet

te komen aan de heterogeniteit van de doelgroep, wijzen de resultaten van het onderzoek er ook op dat enkele vormen, die door de instellingen als kleinschalig worden aangegeven, niet onder de definitie vallen, en ook niet door jongeren, ouders en professionals worden ervaren als kleinschalig. Het gaat hierbij om geschakelde groepen of groepen waar meer dan zes jongeren verblijven. Hierbij moet worden opgemerkt dat het hier gaat om een pilot onderzoek, waar slechts één geschakelde groep aan meedeed. Voor harde uitspraken hierover is het nog te vroeg.

Het vaststellen van een definitie biedt handvatten voor de verdere (door)ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen. Opgemerkt moet worden dat de definitie is vastgesteld op basis van de huidige situatie, en aangezien de kleinschalige voorzieningen nog volop in ontwikkeling zijn, blijft het toewerken naar een gewenste situatie. Belangrijk hierbij is de doelgroep waarvoor kleinschalige voorzieningen worden ingezet. Op dit moment is het aanbod van kleinschalige voorzieningen nog zeer beperkt en wordt het in de praktijk vaak ingezet voor jongeren met de meest complexe problemen. Alhoewel in de huidige situatie jongeren worden geplaatst voor wie een plaatsing op een reguliere groep niet past, zijn er géén indicatiecriteria voor opname in een kleinschalige voorziening. Wel variëren de kleinschalige voorzieningen in het doel van verblijf, wat invloed heeft op de doelgroep die er wordt geplaatst. Tegelijkertijd komt naar voren dat kleinschalige zorg voor (bijna) alle jongeren een beter alternatief lijkt dan de huidige grotere groepen. Als er meer kleinschalige zorg wordt ontwikkeld, zal de variëteit in deze voorzieningen, zowel in groeps grootte als in aantal begeleiders op de groep, duidelijker naar voren komen of zelfs groter worden. Dit zou zich ook weer kunnen vertalen in een herijking van de definitie van kleinschalige voorzieningen.

4.2 Werkzame elementen en knelpunten

In het tweede deel van het onderzoek stond het in kaart brengen van de werkzame elementen van kleinschalige zorg centraal. Uit de interviews met jongeren, ouders en professionals komt een aantal werkzame elementen van kleinschalige zorg naar voren (zie ook Tabel 6). Door de manier waarop kleinschalige zorg is vormgegeven, met o.a een kleine groeps grootte, een vast, stabiel team en huiselijke sfeer van de voorziening zijn er 1) meer mogelijkheden voor op maat behandelen, 2) een veiliger en stabiel leefklimaat met rust en structuur, 3) meer aandacht en contact tussen jongere en begeleider (m.a.w. betere werkrelatie), en 4) minder incidenten (en ook minder gedwongen afzonderen). Daarnaast geven jongeren, ouders, en professionals aan dat

er zaken beter kunnen in de kleinschalige voorzieningen. Allereerst, ondanks het grote belang van een stabiel team (i.e. vaste gezichten) om een goede werkrelatie te kunnen opbouwen, blijken er ook binnen (een deel van) de kleinschalige voorzieningen veel wisselingen in begeleiders te zijn. Goede ondersteuning en coaching van professionals, zeker in kleine teams zoals in kleinschalige zorg, met een hoge werkdruk en lange werkdagen, zijn belangrijk om personeel te behouden en het werk gezond te houden (denk aan het tijdig signalen van stressklachten). Een tweede knelpunt dat wordt ervaren is de financiële haalbaarheid van kleinschalige voorzieningen. Door de hogere zorgkosten van een plaatsing in een kleinschalige voorziening, zien sommige organisaties zich genoodzaakt uit te wijken naar alternatieven, zoals geschakelde groepen of toch meer dan zes jongeren op een groep. Zoals hierboven al werd benoemd, lijkt dit echter niet te kunnen worden gezien als een kleinschalige vorm van zorg. Uit de discussie tussen de instellingen, die deelnemen aan het consortium, komt ook naar voren dat over financiële haalbaarheid het laatste woord nog niet gesproken is; vele factoren hebben invloed op de bedrijfsvoering. Een derde verbeterpunt dat wordt genoemd, is de wens tot een betere matching. Er is diversiteit tussen instellingen in het al dan niet matchen van jongeren met professionals, en de wijze waarop dit gebeurt. Het verdient dan ook aanbeveling om een goed matchingsproces te ontwikkelen. Randvoorwaarde voor een goede matching is echter wel dat er voldoende aanbod is in kleinschalige voorzieningen, anders valt er weinig te matchen. Met de doorontwikkeling en uitbreiding van kleinschalige zorg wordt de mogelijkheid tot goede matching vergroot. Tot slot, de laatste twee verbeterpunten - het verbeteren van ouderbetrokkenheid en nazorg - richten zich niet specifiek op de vormgeving van kleinschalige zorg, maar zijn veelgehoorde verbeterpunten in de brede jeugdhulp. De resultaten tonen aan dat ouders behoefte hebben aan transparantie, goed geïnformeerd worden, betrokkenheid bij het nemen van beslissingen rondom de zorg, het hebben van vaste contactmomenten met hun kind, de mogelijkheid tot inbreng in rapportages, en betrokkenheid bij de overdracht tussen instellingen. Ook de nazorg wordt door zowel jongeren als professionals als knelpunt ervaren, waarbij het gaat om helderheid over het perspectief na verblijf in de kleinschalige voorziening, afstemming met jongere en ouders hierover, en continuïteit in hulp en ondersteuning tijdens het vervolgtraject.

Een belangrijk thema dat nog nadere uitwerking vraagt binnen kleinschalige zorg is de vormgeving van onderwijs en een dagprogramma. In de interviews is dit onderwerp helaas

onderbelicht gebleven, maar vanuit de betrokken jeugdzorginstellingen kwam dit onderwerp wel duidelijk naar voren. Onderwijs is een belangrijke component in het leven van jongeren, en in de huidige situatie is in de ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen nog vooral vanuit zorg gedacht. Kleinschalige voorzieningen vragen echter ook om een andere inrichting van het onderwijs zoals kleinschalig onderwijs en op maat. Een ander thema dat nog verdere aandacht vraagt is de plek van de voorzieningen in de keten van zorg. In de huidige situatie wordt een kleinschalige voorziening ingezet voor instroom, doorstroom, en uitstroom, en zelfs voor langdurig verblijf. Kortom, de vastgestelde definitie biedt houvast in de verdere ontwikkeling, maar zal op basis van praktijk en onderzoek herijkt moeten worden om een toekomstbestendige definitie te vormen.

4.3 Gezamenlijk leren: de doorontwikkeling van kleinschalige voorzieningen

Parallel aan huidig onderzoek is vanuit de Academische Werkplaats Risicojeugd een consortium ‘kleinschaligheid in de jeugdhulp’ opgericht met als doel de geleerde lessen in kaart te brengen, en deze kennis en ervaringen te delen om de ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen te stimuleren. Deelnemers aan dit consortium zijn vertegenwoordigers van de instellingen voor gesloten jeugdhulp, het onderwijs, de ggz, de wetenschap en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). In het consortium wordt op basis van wetenschappelijke- en ervaringskennis samen met het veld richting gegeven aan de ontwikkelingen van kleinschalige voorzieningen. Dit rapport moet worden gezien als één van de eerste stappen hierin. Naast dit consortium is er vanuit StroomOp en het NJi een klankbordgroep gestart rondom kleinschalige voorzieningen. Het NJi heeft van het ministerie van VWS de opdracht gekregen tot het samenbrengen van brede kennis over kleinschaligheid in een kennisdossier (Mourits & Addink, 2020). In het kader van deze opdracht is een klankbordgroep samengesteld met vertegenwoordigers die betrokken zijn bij (de ontwikkeling van) kleinschaligheid in justitieel kader, JeugdzorgPlus, residentiële jeugdhulp en van grote jeugdhulpinstellingen daarbuiten. Mogelijk blijft de klankbordgroep ook na afronding van het kennisdossier bestaan met als doel het kennisdossier up-to-date te houden. Tussen het consortium en deze klankbordgroep is een link (door overlap in deelnemers) om te zorgen voor kennisuitwisseling. Het consortium voedt de klankbordgroep/het NJi met de nieuwste kennis vanuit de ontwikkelingen in JeugdzorgPlus en JJI. Andersom kan het consortium via het NJi profiteren van kennis die wordt opgedaan in de bredere jeugdhulp. Op deze manier wordt gewerkt aan optimale kennisbenutting om de

(door)ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen in Nederland te ondersteunen en stimuleren.

4.4 Aanbevelingen voor monitoring en vervolgonderzoek

De eerste twee studies die gedaan zijn naar kleinschalige voorzieningen in de jeugdhulp (Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020) vormen beiden slechts pilotonderzoek, waarin ervaringen in kaart zijn gebracht rondom de eerste ontwikkelingen van kleinschalige zorg. Desondanks geven de resultaten van beide studies een eerste inzicht in de werkzame factoren van kleinschalige voorzieningen. Bij de verdere ontwikkeling van kleinschalige voorzieningen is het van belang om gezamenlijk op te trekken met praktijkinstellingen, onderzoekers, onderwijs, beleid en jongeren en ouders zelf. Door deelname aan het consortium committeren instellingen zich aan samen leren en ontwikkelen en trekken zij bijvoorbeeld samen op bij het monitoren van verschillende vormen van zorg. Om gezamenlijk kleinschalige zorg te kunnen ontwikkelen, onderzoeken en hierover gaandeweg steeds meer te leren, is echter uitgebreid en grootschalig onderzoek nodig. Uitgebreide monitoring van het proces van plaatsing en goede matching van jongeren, de ontwikkeling van jongeren zowel tijdens als na verblijf, vergelijking van kleinschalige voorzieningen op verschillende plekken en vergelijking met grotere groepen, is nodig om goed zicht te krijgen op en richting te geven aan de ontwikkeling van kwalitatief goede kleinschalige zorg. Daarnaast is verdiepend onderzoek nodig naar de redenen voor de personeelwisselingen en hoe stabiliteit in teams beter gecreëerd kan worden, bijvoorbeeld met randvoorwaardelijke factoren (zoals arbeidsvoorwaarden). Een ander belangrijk thema dat aandacht vraagt is de financiële haalbaarheid van kleinschalige zorg. Samenwerking tussen instellingen is belangrijk om oplossingen hiervoor te delen. Goede onderbouwing van kleinschalige zorg en onderzoek naar de effectiviteit - zoals huidig onderzoek - helpen om met financiers in gesprek te kunnen gaan over het doel en het belang van kleinschalige voorzieningen, en de daaraan gerelateerde hogere zorgkosten. Uitgebreid wetenschappelijk vervolgonderzoek vraagt om investering. Die investering is noodzakelijk om te komen tot goed onderbouwde, best passende kleinschalige zorg voor jongeren in residentiële jeugdzorg en JeugdzorgPlus.

Tabel 6. Samenvatting wat werkt en kan beter volgens jongeren, ouders en professionals

	Wat werkt?			Wat kan beter?		
	Jongeren	Ouders	Professionals	Jongeren	Ouders	Professionals
<i>Kleinschalig</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Jongeren hebben geen 'zij tegen ons'-gevoel - Jongeren hebben een gevoel van zelfstandigheid, autonomie - Jongeren hebben een gevoel van saamhorigheid - Begeleiders geven de jongeren individuele aandacht - Begeleiders geven de jongeren ruimte - Begeleiders maken geen misbruik van hun gezag - Begeleiders hebben en nemen de tijd voor de jongeren - Er is stabiliteit - Er is een huiselijke sfeer: zo normaal mogelijke setting - Er is een positieve sfeer: jongeren willen verbeteren - Er is een rustige sfeer: weinig chaos en repressie - Er is een (klein) team bestaande uit vaste professionals 	<ul style="list-style-type: none"> - Jongeren krijgen vrijheid - Begeleiders zijn consequent - Begeleiders zijn deskundig/competent - Begeleiders hebben overzicht - Begeleiders hebben aandacht voor de jongeren - Begeleiders helpen de jongeren bij het vergroten van hun zelfstandig functioneren - Er wordt met de jongeren gewerkt aan een doel en er is een positief vooruitzicht - Er zijn richtlijnen - Er is duidelijkheid - Er is structuur - Er is rust - Er is een huiselijke sfeer - Er is een individueel behandeltraject: jongeren hoeven niet met de groep mee te draaien - Afspraken die bij binnenkomst gemaakt worden, worden gehandhaafd - Het is gericht op stabiliseren 	<ul style="list-style-type: none"> - Jongeren kunnen langer in de voorziening verblijven - Jongeren hebben een corrigerend effect - Begeleiders hebben persoonlijk contact met de jongeren - Begeleiders geven jongeren overzicht en inzicht in hun traject - Begeleiders geven de jongeren oprechte aandacht - Begeleiders staan <i>naast</i> de jongeren in plaats van <i>boven hen</i> - Begeleiders praten <i>met</i> de jongeren in plaats van <i>over</i> de jongeren - Begeleiders maken keuzes <i>met</i> de jongeren in plaats van <i>voor</i> de jongeren - Begeleiders zijn open en eerlijk tegen de jongeren: zeg wat je doet en doe wat je zegt - Er zijn weinig prikkels - Er wordt gewerkt vanuit herstelgericht werken - Er wordt gewerkt met vertrouwen als basis/uitgangspunt - Er is een sterk, standvastig team met onderling vertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> - Minder wisselingen in personeel - Begeleiders eerst leren kennen en daarna je eigen mentor kiezen (matching) - Communicatie tussen begeleiders onderling en tussen begeleider en gedragswetenschapper: op één lijn zitten - Nazorg: hulp bij het zoeken naar een vervolgplek 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderwijs door laten gaan (specifiek in coronaperiode) - Vast contactmoment met begeleiders - Ouders mee laten lezen in rapportage over de jongeren - Ouders meenemen in overwegingen bij het maken van beslissingen - Het eten: i.v.m. overgewicht jongere, meer letten op wat er gegeten wordt - De overdracht van de ene instelling naar de andere: betere communicatie onderling - Minder wisselingen in personeel 	<ul style="list-style-type: none"> - Nazorg: jongeren beter begeleiden in hun vervolgsituatie - Stabiliteit: een vast team met weinig invallers
<i>Geschakeld</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Jongeren noemen geen specifieke werkzame elementen voor de geschakelde groep 	<ul style="list-style-type: none"> - Begeleiders zijn consequent - Er is een dagstructuur 	<ul style="list-style-type: none"> - De groep van elf jongeren is gesplitst in vijf en zes - Het contact met collega's is goed 	<ul style="list-style-type: none"> - Een gezamenlijke groep maken / Een kleinere groep maken - Begeleiders die meer betrokken zijn met de jongeren - Onnodige regels schrappen - Minder wisselingen in personeel 	<ul style="list-style-type: none"> - Dichter op de zorg van de jongeren zitten - Samen (leren) koken in plaats van opwarmmaaltijden - Minder wisselingen in personeel - Jongeren gelijk behandelen - Actiever meedenken in het vermaken van jongeren (specifiek in coronaperiode) - Meer initiatief vanuit begeleiders wat betreft contact met ouders over de jongeren 	<ul style="list-style-type: none"> - Kleinere groepsgrootte - Minder wisselingen in personeel

5. Referenties

- Ajduković, M., & Franz, B. S. (2005). Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia. *International Journal of Social Welfare*, *14*, 163–175.
- Alink, L., Prevoo, M., Van Berkel, S., Linting, M., Klein Velderman, M., & Pannebakker, F. (2018). *NPM-2017: Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen*. Leiden: Universiteit Leiden/TNO.
- Baartman, H., & Hoefnagels, C. (2012, december). *Emotionele mishandeling, een lastig te duiden begrip*. Tijdschrift Kindermishandeling, jaargang 5.
- Bailey, C., Klas, A., Cox, R., Bergmeier, H., Avery, J., & Skouteris, H. (2018). Systematic review of organization-wide, trauma-informed care models in out-of-home care (OoHC) settings. *Health & Social Care in the Community*, *27*, 10–22.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, & Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin*, *129*, 195–215.
- Besser, A., & Blatt, S. J. (2007). Identify consolidation and internalizing and externalizing problem behaviors in early adolescence. *Psychoanalytic Psychology*, *24*, 126–149.
- Boendemaker, L. (2008). *Wat werkt bij jeugdigen met gedragsstoornissen?* Geraadpleegd via https://www.werkhoezithet.nl/doc/kennisbank/wat_werkt_gedragsstoornissen.pdf
- Boendemaker, L., Van Rooijen, K., Berg, T., & Bartelink, C. (2013). *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?* Geraadpleegd via http://www.jeugdzorg.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/Watwerkt_ResidentieleJeugdzorg.pdf
- Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd (BGZJ) (2019). *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren*.
- Connor, D. F., Doerfler, L. A., Toscano, J., Volungis, A. M., & Steingard, R. J. (2004). Characteristics of children and adolescents admitted to a residential treatment center. *Journal of Child & Family Studies*, *13*(4), 497–510.
- Dekker, A.L., Miert, V. S. L van, Roest, J. J., & Helm, G. H. P. van der (2016). *Van onhandelbaar naar behandelbaar – een onderzoek naar ‘lastige’ jongeren in de JeugdzorgPlus in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- De Valk, S. (2019). *Under pressure: Repression in residential youth care*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- De Valk, S., Van der Helm, G. H. P., Beld, M., Schaftenaar, P., Kuiper, C., & Stams, G. J. J. M. (2015). Does punishment in secure residential youth care work? An overview of the evidence. *Journal of Children's Services*, *10*(1), 3–16.
- Dozier, M., Kaufman, J., Kobak, R., O'Connor, T. G., Sagi-Schwartz, A., & Scott, S., ... Zeanah, C. H. (2014). Consensus statement on group care for children and adolescents: A statement of policy of the American orthopsychiatric association. *American Orthopsychiatric Association*, *84*(3), 219–225.
- Dresen, C., van Domburgh, L., Harder, A., Knorth, E., Kranenburg, M., Nijhof, K. S., & Vermaes, I. P. R. (2017). *Jeugdzorg met een plus: Wat we wel en nog niet weten over de meest intensieve vorm van jeugdhulp*. Apeldoorn: Maklu.
- Green-Hennessy, S., & Hennessy, K. D. (2015). Predictors of seclusion or restraint use within residential treatment centers for children and adolescents. *Psychiatric Quarterly*, *86*, 545–554.

- Grooters, G., De Swart, J., Lohuis-Heesink, R., & Moonen, X. (2013). Eind goed, al goed? Voortijdige beëindiging van residentiële hulpverlening aan jeugdigen met licht verstandelijke beperking: Omvang en samenhangende factoren. *Onderzoek & Praktijk*, 11, 6–16.
- Hanrath, J. (2013). De groepsleider als evenwichtskunstenaar (PhD-these, Universiteit Utrecht). Amsterdam, Nederland: Boom Lemma.
- Harder, A. T. (2011). The downside up? *A study of factors associated with a successful course of treatment for adolescents in secure residential care (doctoral dissertation)*. Groningen: University of Groningen.
- Harder, A. T. (2018). Residential care and cure: Achieving enduring behavior change with youth by using a self-determination, common factors and motivational interviewing approach. *Residential Treatment for Children & Youth*, 35(4), 317–335. doi:10.1080/0886571X.2018.1460006
- Harder, A. T., & Knorth, E. J. (2007). Kleine groepen voor grote problemen [small groups for big problems]. *Jeugd & Co Kennis*, 1(3), 22–29.
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2012). Securing the downside up: Client and care factors associated with outcomes of secure residential youth care. *Child and Youth Care Forum*, 41(3), 259–276. doi:10.1007/s10566-011-9159-1
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2013). A secure base? The adolescent-staff relationship in secure residential youth care. *Child and Family Social Work*, 18(3), 305–317. doi:10.1111/j.1365-2206.2012.00846.x
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2017). The inside out? Views of young people, parents, and professionals regarding successful secure residential care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, 431–441. doi:10.1007/s10560-016-0473-1
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Zandberg, T. (2006). Residentiële jeugdzorg in beeld: Een overzichtsstudie naar de doelgroep, werkwijzen en uitkomsten [Residential youth care in the picture: A review study of its target group, methods and outcomes]. Amsterdam: SWP Publishers.
- Haxe, I., Holdorp, J., & Wolzak, A. (2015). *Emotionele en pedagogische verwaarlozing*. Geraadpleegd via <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Emotionele-en-pedagogische-verwaarlozing.pdf>
- Holstead, J., Dalton, J., Horne, A., & Lamond, D. (2010). Modernizing residential treatment centers for children and youth—An informed approach to improve long-term outcomes: The Damar pilot. *Child Welfare*, 89(2), 115–130.
- Ibsen, A. Z. (2013). Ruling by favours: Prison guards' informal exercise of institutional control. *Law & Social Inquiry*, 38(2), 342–363.
- James, S., Alemi, Q., & Zepeda, V. (2013). Effectiveness and implementation of evidence based practices in residential care settings. *Children and Youth Services Review*, 35, 642–656.
- Le, V., Perlman, M., Zellman, G. L., & Hamilton, L. S. (2006). Measuring child-staff ratios in child care centers: Balancing effort and representativeness. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 267–279.
- Lee, B. R., Bright, C. L., Svoboda, D. V., Fakunmoju, S., & Barth, R. P. (2011). Outcomes of group care for youth: A review of comparative studies. *Research on Social Work Practice*, 21(2), 177–189.

- Leloux-Opmeer, H., Kuiper, C., Swaab, H., & Scholte, E. (2016). Characteristics of children in foster care, family-style group care, and residential care: A scoping review. *Journal of Child and Family Studies*, 25(8), 2357–2371. doi:10.1007/s10826-016-0418-5
- Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims & Offenders*, 4(2), 124–147.
- Lyons, J. S., Obeid, N., & Cummings, M. (2015). Needs and characteristics of high-resource using youth: North America. In J. K. Whittaker, J. F. del Valle & L. Holmes (Eds.), *Therapeutic residential care for children and youth developing evidence-based international practice* (pp. 62–70). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Marsh, S. C., & Evans, W. P. (2009). Youth perspectives on their relationships with staff in juvenile correction settings and perceived likelihood of success on release. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7(1), 46–67. doi:10.1177/1541204008324484
- McLeod, B. D. (2011). Relation of the alliance with outcomes in youth psychotherapy: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 31(4), 603–616. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2011.02.001
- Moses, T. (2000). Attachment theory and residential treatment: A study of staff-client relationship. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(4), 474–490.
- Nijhof, K. S., Laninga-Wijnen, L., Mulder, E., Van Domburgh, L., Popma, A., & Konijn, C. (2020). Kleinschalige groepen binnen de jeugdhulp: Een eerste verkenning. *Kind & adolescent*, 41, 187–204.
- Pecora, P. J., & English, D. J. (2016). *Elements of effective practice for children and youth served by therapeutic residential care*. Geraadpleegd via <http://www.casey.org/residential-care/>
- Perlman, M., Fletcher, B., Falenchuk, O., Brunsek, A., McMullen, E., & Shah, P. S. (2017). Child-staff ratios in early childhood educational and care settings and child outcomes: —A systematic review and meta-analysis. *PLOS ONE*, 12(1), 1–24.
- Schuengel, C., Venmans, J., IJzendoorn R. van, & Zegers, M. (2006). *Gehechtheidsstrategieën van zeer problematische jongeren. Onderzoek, diagnostiek en methodiek*. Amsterdam, SWP.
- Simons, I., Mulder, E., Breuk, R., Mos, K., Rigter, H., Van Domburgh, L., & Vermeiren, R. (2017). A program of family-centered care for adolescents in short-term stay groups of juvenile justice institutions. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 11(61), 1–8. doi:10.1186/s13034-017-0203-2
- Smith, A., Balsler, A., & Johansson, B. (2015). A renewed perspective of group care and residential treatment: An orientation toward therapeutic group/residential care. *Relational Child and Youth Care Practices*, 27(3), 17–24.
- Souverein, F., Adriaanse, M., De Beus, S., Van Wissen, N., Van den Burg, A., & Steenberg, P., ... Mulder, E. (2018). Eindrapport Monitor Proeftuinen Verkenning Invulling Vrijheidsbeneming Justitiële Jeugd. Nijmegen: Academische Werkplaats Risicojeugd.
- Souverein, F., Van Dorp, M., De Heide, B., De Hair, K., Van Dijk, J., & Van Domburgh, L., ... Mulder, E. (2019). Jaarrapport 2018 Monitor Kleinschalige Voorziening Amsterdam. Nijmegen: Academische Werkplaats Risicojeugd.
- Souverein, F., Van Dorp, M., De Heide, B., Schokking, M., Koopman, L., & Meijer, J., ... Mulder, E. (2020). Eindrapport Monitor Kleinschalige Voorziening Amsterdam. Nijmegen: Academische Werkplaats Risicojeugd.

- Strijbosch, E. L. L., Van der Helm, G. H. P., Van Brandenburg, M. E. T., Mecking, M., Wissink, I. B., & Stams, G. J. J. M. (2014). Children in residential care: Development and validation of a group climate instrument. *Research on Social Work Practice, 24*(4), 462–469.
- Van den Tillaart, J., Eltink, E., Stams, G., Van der Helm, P., & Wissink, I. (2018). Aggressive incidents in residential youth care. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62*(13), 3991–4007.
- Vermaes, I. P. R., Konijn, C., Jambroes, T., & Nijhof, K. S. (2014). Statische en dynamische kenmerken van jeugdigen in JeugdzorgPlus: Een systematische review [Static and dynamic characteristics of youth in secured residential care: A systematic review]. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk, 53*(6), 278–292.
- VNG (2018). https://vng.nl/files/vng/transformatiefonds_ontwikkelvoorstel_12_kleinschalige_voorziening.pdf
- Wampold, B. E. (2015). How important are the common factors in psychotherapy? An update. *World Psychiatry, 14*(3), 270–277. doi:10.1002/wps.20238
- Whittaker, J. K., Del Valle, J. F., & Holmes, L. (Eds.). (2015). *Therapeutic residential care for children and youth developing evidence-based international practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Whittaker, J. K., Holmes, L., Del Valle, J. F., Ainsworth, F., Andreassen, T., & Anglin, J., ... Zeira, A. (2016). Therapeutic residential care for children and youth: A consensus statement of the international work group on therapeutic residential care. *Residential Treatment for Children & Youth, 33*(2), 89–106.

Bijlage I: Interviewformat interview JeugdzorgPlus-instellingen

Intro

1. Naam geïnterviewde
2. Locatie instelling
3. Bieden jullie binnen een kleinschalige voorziening zorg aan?
 - a) Nee → Doorvragen.
 - b) In ontwikkeling / In onderzoek – Hoe ver zijn jullie ermee, wat maakt jullie enthousiast?
 - c) Ja
4. Hoe zien jullie “kleinschalige voorziening”? Wat is jullie invulling van de definitie?

Doel

5. Met welke reden zijn jullie gestart met kleinschaligheid (of het onderzoeken daarvan)?
6. Wat is het doel van de kleinschalige voorziening?
7. Welke werkwijze/aanpak (op papier) wordt gehanteerd om verandering proberen te bereiken bij de jongeren (en hun ouders) en/of om hun ontwikkeling zo goed mogelijk te stimuleren?

Vormgeving

8. Waar vindt de (te ontwikkelen) voorziening plaats?
 - a) Op een instellingsterrein
 - b) Binnen een wijk
 - c) Anders, namelijk ...
9. Waarom is voor deze locatie gekozen?
 - a) Praktisch
 - b) Financieel
 - c) Contractueel
10. Is de (te ontwikkelen) voorziening voor JeugdzorgPlus-jongeren?
 - a) Nee, alleen voor ...
 - b) Nee, niet alleen voor JeugdzorgPlus-jongeren, namelijk ook voor ...
 - c) Ja, alleen voor JeugdzorgPlus-jongeren
 - d) Anders, namelijk ...
11. Hoeveel groepen zijn er?
12. Wat is de groepsgrootte / Hoeveel jongeren verblijven er in een kleinschalige groep?
13. Hoe geven jullie zorgtrajecten vorm?
 - Waar? Wordt dit binnen/buiten de voorziening aangeboden?
 - Door wie?

Jongeren

14. Wat is voor de jongeren de reden van aanmelding (aanleiding)?
15. Zijn er (contra)indicaties waardoor jongeren wel/niet worden geplaatst op de kleinschalige groep?
 - a) Nee, alle jongeren kunnen bij onze kleinschalige voorziening terecht
 - b) Ja, namelijk ...
16. Vindt er matching met de begeleider(s) plaats?
 - a) Nee
 - b) Ja – Hoe?
17. Vindt er matching met de jongeren plaats?
 - a) Nee
 - b) Ja – Hoe?
18. Wordt er op de groep een indeling gemaakt in: → Mogelijk meerdere groepen.
 - a) Geslacht
 - b) Leeftijd
 - c) Intelligentieniveau
 - d) Problematiek
 - e) Anders, namelijk ...
19. Is er de mogelijkheid om af en toe ergens anders heen te gaan (verlof, zoals naar een (logeer)gezin)?
 - a) Nee
 - b) Ja – Hoe ziet dat eruit?
 - c) Ja – Wanneer wordt hiertoe overgegaan?

Vrijheidsbeperkende maatregelen

20. Is er een afzonderingsruimte?
 - a) Nee – Waarom niet? Hoe ervaren medewerkers dat?
 - b) Ja – Waarom wel? Hoe ervaren medewerkers dat?

Onderwijs/vrijtijd/werk

21. In welke vorm volgen de jongeren onderwijs?
 - a) Jongeren gaan naar school op het terrein
 - b) Jongeren gaan naar school buiten het terrein (in de wijk)
 - c) Anders, namelijk ...
22. Welke (andere) dagbesteding kan de jongere hebben?
23. Zijn er ook jongeren die werken?

Professionals

24. Hoe groot is/wordt het team?
25. Hoeveel begeleiding is er op de groep? Is hier verschil in ochtend en avond?

26. Hoe wordt begeleiding (diensten) vormgegeven? Hoe ziet het rooster (dienstverbanden) eruit?
27. Maken jullie gebruik van bijzondere arbeidsvoorwaarden, bijvoorbeeld hele lange diensten mogen draaien en meer dan 40 uur per week werken?
- a) Nee
 - b) Ja, namelijk ...
28. Wat zijn de kenmerken van de professionals (achtergrond, ervaring, opleidingsniveau, leeftijden)?
29. Welke functies hebben de professionals?
30. Wat is het functieprofiel: wordt er iets anders (andere competenties) verwacht van medewerkers op kleinschalige groepen dan van medewerkers op andere groepen?
31. Wordt er gebruik gemaakt van coaching/professionalisering (intervisie/supervisie/casuïstiek) van de professionals? Dragen medewerkers een pieper/tag of ander onderling communicatiemiddel tijdens het werk?
- a) Nee – Waarom niet? Hoe ervaren medewerkers dat?
 - c) Ja, namelijk ... – Waarom wel? Hoe ervaren medewerkers dat?
 - b) Anders, namelijk ...

Ouders/verzorgers

32. Op welke manier zijn ouders/verzorgers betrokken bij de zorg?
33. Ontvangen ouders zelf zorg of ondersteuning?

Financiële randvoorwaarden

34. Wat is de dagprijs per jongere?
35. Kunnen jullie met deze dagprijs de zorg goed vormgeven?

Geleerde lessen → Kan verschillen per groep.

36. Wat zijn jullie ervaringen met een kleinschalige voorziening tot nu toe?
37. Wat zien jullie als belemmeringen? En hebben jullie praktische tips?

Vervolg

38. Zouden wij je eventueel in een vervolg nog eens mogen benaderen voor een gesprek, interview of wil je anderszins bij ons project of onderzoek betrokken blijven?
39. Hebben jullie interesse in het daadwerkelijk meedoen met de pilotstudie?
Hiervoor worden per instelling (indien ze voldoen aan definitie) 2 medewerkers, 2 ouders en 2 jongeren geïnterviewd.

Bijlage II: Topic lijst interview jongeren, ouders en professionals

Jongeren:

- Kan je iets over jezelf vertellen: leeftijd, hobby's?
- Hoe ziet je dag/week er uit?
- Waarom zit je in deze kv? Hoe verliep dat?
- Waar werk je naartoe?
- Wat zijn jouw ervaringen (zowel positief als negatief)?
 - M.b.t. de groepsgrootte
 - M.b.t. de (aantal) begeleiding
 - M.b.t. het contact met je ouders/verzorgers
 - M.b.t. de relatie met de andere jongeren
 - M.b.t. de relatie met de begeleiders
- Wat werkt volgens jou?
- Wat kan er verbeterd worden?
- Wat zijn je wensen tijdens en na het verblijf?

Ouders:

- Kan je kort iets vertellen over de plaatsing van [...] in de kv?
- Wat zijn jouw ervaringen (zowel positief als negatief)?
 - M.b.t. de betrokkenheid bij de behandeling
 - M.b.t. het contact met de jongere
 - M.b.t. het contact met de begeleider
- Wat werkt volgens jou?
- Wat kan er verbeterd worden?

Professionals:

- Wat is je werkervaring in de jeugdzorg?
- Wordt er iets anders verwacht van medewerkers op een kv (functieprofiel)?
- Gelden er speciale arbeidsvoorwaarden?
- Wat zijn jouw ervaringen (zowel positief als negatief)?
 - M.b.t. groepsgrootte
 - M.b.t. contact/bejegening jongeren
 - M.b.t. contact ouders met ouders
- Wat werkt volgens jou?
- Wat kan er verbeterd worden?
- In hoeverre worden de beoogde effecten bereikt en met wie?
- Wat is de haalbaarheid van de voorziening?

Bijlage III: Blanco bestand zorggegevens jongeren

Variabele	Omschrijving	Antwoordopties
Code jongere	Instelling met nummer	[open vraag]
Leeftijd	Wat is de leeftijd (in jaren)?	[open vraag]
Geslacht	Wat is het geslacht?	a. Jongen b. Meisje c. Onbekend
Pr_Internaliserend	Is er sprake van internaliserend probleemgedrag?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_Externaliserend	Is er sprake van externaliserend probleemgedrag?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_Seks_gedrag	Is er sprake van niet (leeftijds)adequaat seksueel gedrag?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_Politiecontacten	Is de jongere in contact geweest met de politie?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_Politie_type	Indien ja, welke type delict heeft de jongere gepleegd?	a. Vermogensdelicten b. Gewelddelicten c. Vernieling/vandalisme/brand d. Zedendelicten e. Anders, namelijk ...
Pr_Automutilatie	Is er sprake van automutilatie?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_Suicide	Heeft de jongere een poging gedaan tot of gedacht aan suicide?	a. Ja b. Nee c. Onbekend
Pr_School	Zijn er problemen ten aanzien van school (uitgezonderd spijbelen)?	a. Ja b. Vermoedens van c. Nee d. Onbekend
Pr_Sociaal	Zijn er problemen in het netwerk van het gezin?	a. Ja b. Vermoedens van c. Nee d. Onbekend
Pr_Mishandeling	Is de jongere mishandeld/verwaarloosd door zijn/haar ouders/verzorgers?	a. Lichamelijke verwaarlozing b. Lichamelijke mishandeling c. Emotionele verwaarlozing d. Emotionele mishandeling e. Seksueel misbruik f. Vermoedens van seksueel misbruik g. Nee h. Onbekend
LVB	Is de jongere (licht) verstandelijk beperkt?	a. Ja b. Vermoedens van c. Nee d. Onbekend
IQ	Wat is het IQ van de jongere?	[open vraag]
Startdatum	Wat is de datum van aanvang plaatsing in kv?	[open vraag]
Einddatum	Wat is de datum van vertrek uit kv?	[open vraag]
Verblijfsduur	Hoe lang verblijft de jongere momenteel in de kv (in dagen)?	[open vraag]

Plaatsing	Hoeveelste plaatsing is de kv (in de hulpverleningsgeschiedenis van de jongere)?	a. Eerste b. Tweede c. Derde d. Vijftiende e. Onbekend
Machtiging	Is er een machtiging gesloten plaatsing?	a. Ja b. Voorwaardelijk c. Nee d. Onbekend e. Anders, namelijk ...
Aanleiding	Wat was de aanleiding van/motivatie achter de kv plaatsing, in plaats van op een andere groep?	[open vraag]
Perspectief	Waar zal de jongere naar uitstromen na de kv?	a. Gesloten groep b. Open groep c. Zelfstandig wonen d. Zelfstandig wonen met begeleiding e. Thuis f. Onbekend g. Anders, namelijk ...
Gezin	Wat is de gezinssituatie van de jongere?	a. Alleenstaande biologische moeder (gescheiden) b. Alleenstaande biologische vader (gescheiden) c. Co-ouderschap d. Voogd(en) e. Pleegouder(s) f. Adoptieouder(s) g. Onbekend h. Anders, namelijk ...
Brusjes	Hoeveel broers/zussen heeft de jongere?	a. 0 (enig kind) b. 1 c. 7 d. Onbekend
Geb_moeder	Wat is het geboorteland van moeder?	a. Nederland b. Onbekend c. Anders, namelijk ...
Geb_vader	Wat is het geboorteland van vader?	a. Nederland b. Onbekend c. Anders, namelijk ...
Woonsituatie	Wat was de woonsituatie van de jongere voorafgaand aan de plaatsing in de kv?	a. JeugdzorgPlus-instelling b. Open groep c. Thuis d. Zelfstandig e. Zwervend f. JJI g. KFV (kleinschalige forensische voorziening) h. Onbekend i. Anders, namelijk ...